

ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ NAZIS: TESTIMONIS REPUBLICANS A MAUTHAUSEN

Alumne: Carme Maigi Aguiló

Tutor: Rosa Ordoño

Centre: Institut Francesc
Vidal i Barraquer
(Tarragona)

Curs: 2n Batxillerat- CCSS

Any: 2020-21

*Murieron por aquel camino que eran jóvenes,
murieron mis amigos.
Murieron padres, hijos y hermanos,
que subieron por aquel camino.
Yo soy testigo, porque a la edad de 14 años
junto a mi padre,
también subimos los dos por aquel maldito camino.
Mauthausen, campo triste y siniestro
campo de esclavitud
campo con tus esclavos
que les quitaste la vida y la salud.
En Mauthausen era el invierno
y el humo por la chimenea del crematorio salía lento.
Quemaron miles y miles de republicanos españoles,
que sin poderlos olvidar,
los llevo siempre en el pensamiento.*

Félix Quesada

AGRAÏMENTS

Aquest treball ha estat possible gràcies a la col·laboració de diverses persones i entitats que m'han ajudat en la recerca.

En primer lloc, vull agrair l'ajuda de la meva tutora, Rosa Ordoño, que m'ha acompanyat durant tota la recerca i redacció d'aquest treball. Gràcies per resoldre'm els dubtes en qualsevol moment que ho he necessitat.

En segon lloc, l'agraïment de tot cor per dues persones que han fet possible, amb els seus testimonis, la part pràctica del treball: en Carles Quesada i l'Adelina Figueres. Mil gràcies per haver-me dedicat el vostre temps i per haver-me donat tanta informació i tan valuosa.

I també no puc oblidar l'associació Amical Mauthausen, mitjançant la qual em vaig poder posar en contacte amb en Carles i l'Adelina. Ells em van oferir també la seva immensa biblioteca sobre el tema i els seus consells. Mil gràcies. I per últim, el meu pare, Manel Maigi, que m'ha ajudat i orientat en tot moment.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	1
MARC TEÒRIC	3
2. L'EXILI DE 1939	3
2.1 L'ofensiva franquista sobre Catalunya	3
2.2 La repressió del nou govern franquista.....	3
2.3 Una multitud desamparada	5
3. VIDA A FRANÇA	7
3.1 Els camps de refugiats	7
3.2 El tracte rebut per part de França.....	8
3.3 El destí dels refugiats republicans	10
4. L'OCUPACIÓ NAZI DE FRANÇA.....	11
5. EL NAZISME.....	12
5.1 L'origen	12
5.2 La ideologia	14
5.3 El camí cap al poder	16
6. ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ NAZIS.....	19
6.1 Un sistema de camps	19
6.2 L'evolució del sistema concentracionari	21
6.3 Diferents tipus de camps.....	21
6.4 Tipus de presoners	23
7. MAUTHAUSEN	24
7.1 Kommandos: Gusen	25
8. LA VIDA AL CAMP.....	26
8.1 L'arribada al camp	26
8.2. Un dia al camp.....	29
8.3 Presoners privilegiats.....	32
9. LA VIDA DESPRÉS DE MAUTHAUSEN.....	34
MARC PRÀCTIC.....	34
10. L'ODISSEA DE LA FAMÍLIA QUESADA	37
10.1 Emigració a Catalunya i Guerra Civil.....	37
10.2 L'exili a França	38
10.3 La deportació.....	39

10.4 Mauthausen	41
10.5 La vida després de Mauthausen	43
11. JOSEP FIGUERES SOLÉ: DE FONTSCALDES A MAUTHAUSEN.....	45
11.1 Joventut i guerra civil	45
11.2 L'exili a França	45
11.3 En mans dels alemanys.....	48
11.4 Mauthausen	49
11.5 L'estada als <i>kommandos</i>	51
11.6 Anècdotes.....	52
11.7 L'alliberament.....	54
11.8 La vida després de Mauthausen	54
11.9 Seqüeles	56
12. CONCLUSIÓ	57
11. WEBGRAFIA	60
12. BIBLIOGRAFIA	62
13. ANNEXOS.....	63

ÍNDIX D'IMATGES

- Fig 1.** Amadeo Gracia Bamala, 'el niño cojo'.5
https://www.elplural.com/sociedad/muere-nino-cojo-mitica-dramatica-foto-icono-exilio-republicano-1939_229217102
- Fig 2.** Camp de refugiats a Argelers (Rosselló).8
<http://card.cat/2015/09/03/dignitat-pels-refugiats/>
- Fig 3.** 3 de juny de 1940. Hitler amb l'arquitecte Speer i l'escultor Breker davant la Torre Eiffel.11
<https://culturacolectiva.com/historia/hitler-en-paris-construyo-un-nuevo-berlin>
- Fig 4.** Bandera del Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany.13
https://es.wikipedia.org/wiki/Bandera_de_la_Alemania_nazi
- Fig 5.** Hitler en Buckeberg en 1934.17
<https://www.eleconomista.es/internacional/noticias/9148078/05/18/Los-profugos-del-III-Reich-mas-alla-de-la-ficcion-nazis-impostores-protegidos-y-asimilados.html>
- Fig 6.** El primer camp instaurat pels nazis: Dachau.19
<https://losviajesdedomi.com/visita-al-campo-concentracion-dachau/>
- Fig 7.** Llegenda amb el significat dels símbols que els reclusos duïen als camps nazis.21
https://es.wikipedia.org/wiki/Sistema_de_marcado_en_los_campos_de_concentraci%C3%B3n_nazis
- Fig 8.** Entrada al camp de Mauthausen.22
<https://alumbraalumbremazarron.org/not%C3%ADcia/mazarroneros-de-visita-por-mauthausen>
- Fig 9.** Plànol Mauthausen.23
<http://deportados.es/images/hechos/hechos6d.jpg>

Fig 10. <i>Kommando</i> de Mauthausen, Gusen.	23
https://www.elbierzodigital.com/gusen-el-infierno-de-los-bercianos-deportados-por-los-nazis/297179	
Fig 11. Un dels vagons que transportaven als presoners al camp de Mauthausen.	25
https://www.publico.es/politica/salve-mi-vida-lamiendo-gotas.html	
Fig 12. Dutxes de Mauthausen.	26
https://spanierinindenalpen.wordpress.com/2015/08/30/historia-en-directo-el-campo-de-concentracion-de-mauthausen/	
Fig 13. L'escala de la pedrera de Mauthausen.	28
https://paremontseny.blogspot.com/2018/07/aquell-tren-abandonat-vic-ii.html	
Fig 14. Crida a la plaça central de Mauthausen amb motiu d'una desinfecció, el 21 de juny de 1941.	29
https://elpais.com/politica/2019/05/05/actualidad/1557062841_756754.html	
Fig 15. 5 de maig de 1945, alliberament del camp per les tropes Nord-americanes. La pancarta que es veu, va ser feta pels republicans espanyols.	31
https://es.wikipedia.org/wiki/Campo_de_concentraci%C3%B3n_de_Mauthausen-Gusen	
Fig 16. Fotografia de la família Quesada a Angulema, poc abans de la deportació.	35
Cedida per la família Quesada.	
Fig 17. Fotografia d'en Félix Quesada, feta a Mauthausen pel document que li permetia sortir del camp per anar al <i>kommando</i> de Poschacher.	38
Cedida per la família Quesada.	
Fig 18. En Félix Quesada amb casc i metralleta agafada dels alemanys poc abans de l'entrada de les tropes americanes.	39
Cedida per la família Quesada.	
Fig 19. Josep Figueres, el segon per la dreta. A França, abans de ser detingut pels alemanys.	43
http://deportados.es/figueras	
Fig 20. Carta enviada per en Josep a la seva família desde Mauthausen l'any 1944.	46
http://deportados.es/figueras	

Fig 21. Josep apareix al mig de la fotografia amb la seva família d'acollida a França.50

<http://deportados.es/figueras>

Fig 22. Josep apareix a la dreta de la fotografia, treballant en la reconstrucció dels ferrocarrils a França (1944-1948).50

<http://deportados.es/figueras>

Fig 23. Josep Figueres als 70 anys.51

<http://deportados.es/figueras>

1. INTRODUCCIÓ

“Aquells que no poden recordar el passat estan condemnats a repetir-lo”. Aquestes paraules del filòsof i escriptor espanyol Jorge Agustín Santayana reflexa plenament el motiu pel qual he decidit fer aquest treball. El règim nazi reuneix tots els elements que hauríem d'evitar en qualsevol govern democràtic: el foment de l'odi, l'ús de la força desmesurada, de la mentida, de la manipulació extrema de la població, del pensament únic, etc. Aquella societat distòpica, ha passat a la història com un dels episodis més foscos de la humanitat.

Aquell capítol negre de la història de la humanitat no va afectar directament Espanya, que ja vivia el seu propi drama després de la Guerra Civil i la instauració d'un règim totalitari en mans dels militars guanyadors del conflicte. Però part dels exiliats republicans a França sí que ho van patir a les seves carns quan Alemanya va envair França i molts foren detinguts i traslladats a camps de concentració i d'extermini escampats per la geografia del Tercer Reich. Allí, milers d'espanyols i catalans van patir i, en molts casos, van morir víctimes de la brutalitat d'aquell règim.

El camp de concentració i extermini situat al poblet austríac de Mauthausen va acollir a bona part d'aquells republicans. En aquest treball es fa un repàs d'aquell capítol històric a escala general, però també a escala individual, ja que la història està formada per milers d'històries personals i és la força d'aquests testimonis la que dóna una visió més ampla i, a la vegada, propera, de tot l'episodi històric.

Tot i que no soc una apassionada de la història, aquest tema sempre m'ha semblat molt interessant. Amb aquest treball he tingut la oportunitat d'aprofundir-hi els meus coneixements i poder parlar directament amb els familiars dels deportats. Malauradament he fet uns anys tard per poder entrevistar als supervivents ja que en queden molt pocs vius i viuen a l'estranger.

L'interès objectiu d'aquest treball es troba en la presentació de dos casos de deportats supervivents que aporta una font primària sobre el tema.

En un principi tenia la idea de que aquest treball havia de ser sobre els camps de concentració nazis, però vaig trobar que parlar de tots els camps era molt general i no donava a l'abast. Llavors, en descobrir que el camp de Mauthausen era el que va albergar el nombre més gran d'espanyols, em vaig decantar per centrar-me només en aquest camp. A part, això em va obrir la porta a explicar l'exili republicà i el perquè tots aquells republicans espanyols van acabar presoners a Mauthausen.

L'objectiu del meu treball és explicar tot el trajecte que van fer els espanyols fins arribar al camps nazis per una part. Per altra part, també he volgut explicar l'origen del nazisme, la seva arribada al poder i el sistema de camps de concentració que van crear, examinant el cas de Mauthausen. També em vaig marcar com objectiu, explicar a nivell personal, les vivències que van suportar els deportats i les conseqüències físiques i psíquiques que els hi van quedar.

El procés d'elaboració del treball va començar amb la lectura de diversos llibres i articles d'internet sobre el tema. Més endavant em vaig posar en contacte amb l'associació Amical Mauthausen (vaig visitar la seva seu a Barcelona) i vaig obtenir molta informació. També em van facilitar el contacte amb els familiars dels supervivents. Posteriorment vaig fer dues entrevistes a dos dels familiars de deportats.

El treball es divideix en dues parts: una part teòrica on s'explica l'exili republicà, el nazisme i el sistema de camps, centrat en Mauthausen, i una altra part pràctica on s'expliquen dues històries de deportats republicans a partir de les entrevistes fetes als seus familiars.

Espero que aquest treball pugui servir com un granet de sorra més per recordar la memòria d'aquella etapa històrica tant horrorosa.

MARC TEÒRIC

2. L'EXILI DE 1939

2.1 L'ofensiva franquista sobre Catalunya.

La Guerra Civil Espanyola, iniciada el juliol de 1936 amb l'aixecament militar, estava, a les acaballes de 1938, pràcticament sentenciada a favor del bàndol dels revoltats. La República només conservava l'anomenada zona centre - sud (amb Madrid i València incloses) i Catalunya. El 23 de desembre de 1938, l'exèrcit franquista va iniciar l'ofensiva sobre Catalunya. En poc més d'un mes i mig van conquerir tot el territori català, forçant a l'exili a prop de mig milió de persones.

L'ofensiva franquista va fer caure les defenses republicanes amb facilitat, ja que l'exèrcit republicà estava molt debilitat després de la batalla de l'Ebre. El 13 de gener els militars revoltats van ocupar Tortosa; el 15 Reus i Tarragona; el 26 Barcelona i el 4 de febrer Girona. I per davant de la vanguardia de les tropes franquistes, totes aquelles persones que havien col·laborat amb la república o que eren d'ideologia d'esquerres, sentint-se amenaçades van començar a fugir cap a la frontera, amb l'objectiu d'arribar a França.

2.2 La repressió del nou govern franquista

El 27 de febrer de 1939 els governs democràtics de França i Anglaterra van reconèixer el govern de Franco, el qual havia dit l'any 1938: *"El carácter de cada región será respetado, pero sin perjuicio para la unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española"*.¹ Evidentment, amb aquesta declaració d'intencions, molts ciutadans de Catalunya, de tendència catalanista, es veien exclosos del nou règim. A més, molts habitants de Catalunya, també entraven de ple dins la llei de responsabilitats polítiques. Aquesta llei es va aprovar el 13 de febrer de 1939, només uns dies després del pas dels exiliats cap a França: *"Se declara la responsabilidad política de las personas, tanto jurídicas como físicas, que desde el primero de octubre de 1934 y hasta el 18 de julio de 1936,*

¹ Montserrat Roig, Els catalans als camps nazis, ed. 62, Barcelona- 2001, p.33 i ss.

*contribuyeron a crear o agravar la subversión de todo orden de que se hizo víctima a España y de aquellas otras que, a partir de la segunda de dichas fechas, se hayan opuesto o se opongan al Movimiento nacional, con actos concretos o con pasividad grave.”*²

Amb aquesta llei, els revoltats podien jutjar i condemnar a presó o a mort legalment a tots aquells que s’havien oposat al seu règim o a les seves idees. Però la llei encara anava més enllà: *“También se hallan comprendidos los que hubieren desempeñado cargos con el “Frente Popular” en la Administración central”(…) “Haberse significado públicamente en favor del Frente Popular o de los partidos citados o a haber contribuido con su ayuda económica a los mismos, de manera voluntaria y libre, aunque no desempeñaran cargos ni estuvieran afiliados” (…)*“*Haberse opuesto al Movimiento...*”³

Només en quedaven exclosos, d’aquestes responsabilitats els menors de catorze anys; els qui haguessin prestat serveis al *Movimiento*; els qui haguessin fet penediment públic abans del 18 de juliol de 1936, seguit d’adhesió i col·laboració al *Movimiento*.

Aquesta llei posava per escrit el que havia anat passant durant tot el conflicte: els atacs contra les persones amb ideologies contràries. Havia passat tant a la zona republicana com a la zona revoltada, amb desenes de milers d’execucions sumàries. Ara, amb la victòria dels revoltats, es continuaria amb la repressió sota un marc legal.

² Montserrat Roig, op.cit., p.34

³ Montserrat Roig, op.cit., pp.34 i 35

2.3 Una multitud desamparada

Amb aquesta perspectiva, de revenja per part dels guanyadors, és lògic que la fugida cap a França fos massiva.

Fig 1. Amadeo Gracia Bamala, 'el niño cojo'.

El gran èxode, va començar a mesura que les tropes republicanes van començar a retirar-se. Passada la primera setmana de combats al front de Lleida, estava clar que les tropes republicanes no serien capaces de resistir l'envestida dels revoltats i, amb els militars que s'anaven replegant, una multitud de civils se'ls van anar incorporant. A finals de gener de l'any 1939, la fugida de gent cap a la frontera era ja massiva. Les fileres de dones i nens s'anaven mesclant amb militars que havien perdut contacte amb les seves unitats. Aquelles columnes de gent, deixaven rere seu tot un rastre de ferralleria, matalassos, roba bruta, restes de camions en flames, armes inservibles, etc. També es podien apreciar alguns cadàvers a les vores de les carreteres que ningú havia enterrat.

La retirada també tenia la seva olor especial: olor de goma de pneumàtic cremada i d'excrements humans, ja que tots els fugitius s'allunyaven un tros de la carretera per fer les seves necessitats.⁴

Entre tota la gent que fugia cap a la frontera francesa també hi havia els polítics que havien tingut un càrrec en la República. El conseller de Cultura de la Generalitat, Carles Pi i Sunyer, descriu la fugida com una munió de cotxes oficials, camions, carros, autobusos, combois militars i moltíssima gent a peu amb embalums a l'esquena, tot mesclat. "*fardos como baúles, muebles,*

⁴ Jorge M. Reverte, op.cit., p.437

*colchones, maletas y cestos de donde salían las cabezas enrojecidas y el claro plumaje de gallos y gallinas.”*⁵

A totes les penúries de la fugida s'afegia els atacs aeris dels revoltats. Per posar un exemple, els bombardejos aeris del 3 de febrer a Figueres van causar 82 morts i a la Bisbal de l'Empordà 21. Ens podem imaginar el caos generat, si tenim en compte que només aquest dia es calcula que van passar per Figueres unes 150.000 persones.⁶

França va tardar molt a obrir la frontera. Fins al 5 de febrer només deixaven passar a soldats ferits (alguns soldats es disparaven a si mateixos per així poder passar a França). Però aquell 5 de febrer els francesos van obrir la frontera per tothom. Entre aquesta data i el 10 de febrer, en què les tropes franquistes van arribar fins a la frontera, van creuar a França unes 440.000 persones: uns 200.000 de l'exèrcit republicà, 10.000 ferits, civils i militars; i uns 230.000 civils, majoritàriament dones i nens.⁷

⁵ Josep Pernau, *Diario de la caída de Cataluña*, Ediciones B, Barcelona. 1989, p.193

⁶ Josep Pernau, *op.cit*, p.253

⁷ Josep Pernau, *op.cit*, p.291

3. VIDA A FRANÇA

3.1 Els camps de refugiats

Els exiliats que van travessar la frontera a finals de gener i principis de febrer de 1939, es trobaven en un estat físic i psicològic molt delicat. A part dels quasi tres anys de guerra, en els quals molts d'ells ja havien sofert tot tipus de penúries, s'hi va afegir la caòtica fugida cap a França. *“La huida masiva conllevó una serie de elementos desgarradores entre los cuales el continuo bombardeo de la población en retirada, las inclemencias del tiempo aguzado por un frío invierno, el abandono de los enseres personales por el camino y lo que aquello significaba para muchas personas, mujeres especialmente, quienes dejaban tirada en la cuneta los recuerdos de toda una vida. El hambre, la separación de las familias por las autoridades francesas tras el cruce de la frontera, así como un futuro incierto tras el paso de la misma, fueron los elementos que impregnaron una experiencia del exiliado marcando un antes y un después para muchos de ellos.”*⁸

La riuada d'exiliats va creuar pels diferents passos fronterers entre Catalunya i França: Latour de Carol, Bourg Madame, Prats de Molló, Le Perthus i Cerbère. El gruix dels refugiats va passar durant els primers 10 dies de febrer. Les autoritats franceses en absolut estaven preparades per rebre aquella quantitat de gent. A partir del 5 de febrer també va quedar oberta la frontera pels combatents republicans a canvi d'entregar totes les seves armes. El 10 de febrer ja amb l'arribada de les tropes franquistes a la frontera es va acabar l'èxode massiu.

El primer lloc on eren enviats els refugiats era en un camp de selecció (*triage*), després eren conduïts a camps improvisats (*centres d'accueil*). El primer de febrer van inaugurar el primer d'aquests camps a França, a Argelers. Era simplement un tros de platja rodejat per filats. No hi havia cap tipus d'infraestructura, que va resultar insuficient al cap de molt pocs dies. El 8 de febrer es va obrir un altre camp a *Saint- Cyprien*. En aquests camps hi foren

⁸ Exiliados Republicanos. desde <https://www.exiliadosrepublicanos.info/es/historia-exilio->

destinats els exiliats que van entrar a França per *Le Perthus* i *Cerbère*. Per als que van entrar per altres passos fronterers es van obrir els camps de Vallespir i de la Cerdanya: *Arles-sur-Tech* i *Prats de Molló*.

Fig 2. Camp de refugiats a Argelers (Rosselló).

Els camps eren vigilats per la policia francesa i tropes colonials (moros i senegalesos), que es van mostrar molt dures amb els exiliats i exiliades.

3.2 El tracte rebut per part de França

Segons el testimoni del refugiat Francesc Teix, recollit per la Montserrat Roig: *“A França, els francesos ens van tractar gairebé tan malament com els nazis. Només hi havia una diferència: els francesos et mataven de fam, i els nazis ho feien directament. Si et molesta un gos o un ocell, en tens prou de no donar-li menjar durant uns quants dies i veuràs com el trobaràs mort. Qui pot acusar els francesos d’haver matat els qui moriren de fred, de gana o de desesperació als camps de concentració? Ningú.”*⁹

Aviat la situació als camps de refugiats va esdevenir un infern: la mala alimentació, el fred, l’amuntegament, la falta d’higiene, casos de violència sexual, la mort de nens i dels més dèbils, la contaminació de l’aigua a causa dels mateixos detritus, van provocar una situació realment dantesca: es van donar casos d’avitaminosi, sarna, disenteria, còlera i fins i tot inanició.

⁹ Montserrat Roig, op.cit.,p.56

França havia viscut des de 1930 una forta crisi econòmica que va radicalitzar una dreta reaccionària enfrontada amb els comunistes. Aquesta actitud profundament anticomunista, així com l'arribada durant aquest període de refugiats polítics especialment d'Espanya i Itàlia, i també per una emigració espanyola, caracteritzada per un elevat grau d'analfabetisme i una escassa qualificació professional, van crear una forta repulsa per part de la població francesa cap als centenars de milers de refugiats que van travessar la frontera l'hivern de 1939.

Per tant, aquell tsunami de refugiats va ser per a França un autèntic problema social, però també polític i econòmic. El país es va començar a moure per fomentar la repatriació a Espanya o la reemigració cap a tercers països que acceptessin exiliats republicans (en el cas dels països americans, només Mèxic, República Dominicana i Xile en van acceptar). En aquests casos, foren els anomenats "vaixells de l'esperança" que van partir de ports francesos per portar refugiats a aquests països. També es va fer una forta campanya per fer tornar als refugiats a Espanya, especialment entre abril i desembre d'aquell 1939, o sigui, un cop acabada definitivament la guerra a Espanya. Segons l'historiador J.B. Vilar, uns 268.000 van retornar a l'Espanya franquista, comptant excombatents i civils no implicats en causes polítiques.¹⁰ Tot i això, molts d'ells van acabar empresonats al seu retorn i molts altres acabaren davant d'un escamot d'execució.

¹⁰ Vilar, Juan B.; " El exilio español de 1939 en el Norte de África", en ¡Ay de los vencidos! El exilio y los países de acogida, Ed.Eneida, Madrid, 2009, pp.71-72.

3.3 El destí dels refugiats republicans

L'estiu de 1939, l'esclat de la Segona Guerra Mundial era imminent. Davant aquesta situació, el govern francès va obligar als estrangers sense nacionalitat i de sexe masculí (entre 20-48 anys i beneficiaris del dret d'asil) a prestar serveis per a les autoritats militars franceses. Se'ls van donar quatre opcions:

1. Ser contractats a títol individual per patrons agrícoles o industrials. D'aquesta manera podien ocupar les vacants d'obres a causa de l'allistament massiu a l'exèrcit.
2. Unir-se a una Companyia de Treballadors Estrangers, destinats especialment a la fortificació de les línies de defensa franceses, com la famosa línia Maginot, situada a la frontera amb Alemanya.
3. Passar a formar part de la Legió Estrangera. Aquí se signava un contracte amb una durada de cinc anys.
4. Finalment la darrera opció era unir-se als Regiments en Marxa de Voluntaris Estrangers. En aquest cas, la durada del contracte era fins que durés la guerra.¹¹

Molts dels exiliats foren obligats a acceptar aquestes incorporacions davant l'amenaça de ser retornats a Espanya. Els que es van negar foren internats en camps disciplinaris a Collioure o Le Vernet, on eren tractats com a presoners més que com a exiliats polítics. De fet, els exiliats republicans que no acceptaven alguna de les quatre opcions anteriors i no poguessin demostrar que tornar a Espanya era un perill autèntic per a les seves vides, no podien continuar vivint al país.

¹¹ Schwarzstein, Dora; Entre Franco y Perón. Memoria del exilio republicano español en Argentina, Ediciones Crítica, Barcelona, 2001, pp. 24-27.

4. L'OCUPACIÓ NAZI DE FRANÇA

L'1 de setembre de 1939, Alemanya va atacar Polònia. Dos dies més tard, i d'acord amb el pacte que els polonesos tenien amb Gran Bretanya i França, aquest dos països van declarar la guerra a Alemanya. Va començar la Segona Guerra Mundial. Els alemanys van conquerir Polònia en poques setmanes però els francesos i anglesos no van atacar el territori alemany. Així van passar uns quants mesos sense tenir una guerra física. Fins que els alemanys van moure fitxa: el 9 d'abril de 1940, les tropes nazis van ocupar Dinamarca i Noruega. El 10 de maig van iniciar el pla de Hitler per conquerir França: van atacar els Països Baixos, aconseguint la capitulació d'Holanda (15 de maig) i Bèlgica (28 de maig). Els alemanys van envoltar un gran nombre de tropes angleses i franceses al voltant de la localitat de Dunkerque. Però no van impedir que uns 335.000 soldats aliats embarquessin direcció Anglaterra. El 5 de juny va començar l'anomenada Batalla de França. Les tàctiques militars alemanyes, basades en l'anomenada "blitzkrieg" o guerra llampec consistien en atacs molt ràpids on els tancs avançaven molt ràpidament i rebien el suport dels atacs aeris. Això va superar d'una manera aclaparadora les tàctiques franceses més desfasades basades en el recolzament de les línies fortificades. La derrota de França va ser ràpida i total, els alemanys van ocupar París el 14 de juny, van travessar el riu Loira, arribant a la frontera Suïssa el 17 de juny i a la Costa Atlàntica el 19 del mateix mes. El 22 de juny França va capitular, i van firmar un armistici pel qual França va estar dividida en dues parts: una ocupada directament pels alemanys (la meitat nord i la costa atlàntica) i la resta una zona lliure (tot i que supervisada per Alemanya) amb capital a la ciutat de Vichy.

Fig 3. 3 de juny de 1940. Hitler amb l'arquitecte Speer i l'escultor Breker davant la Torre Eiffel.

L'exèrcit francès va ser fet presoner i també van caure en mans dels alemanys els exiliats republicans que s'havien allistat a l'exèrcit francès.

5. EL NAZISME

5.1 L'origen

El final de la Primera Guerra Mundial havia deixat un clima social molt alterat a Alemanya. La firma de l'armistici va ser vista per molts sectors com una traïció interna. A més, el Tractat de Versalles va imposar unes condicions humiliants per Alemanya: 440 articles entre els quals s'incloïa la desmilitarització de la riba esquerra del Rin, la reducció de l'exèrcit a menys de 100.000 soldats i pagar grans quantitats de diners per reparacions de guerra. A part, la regió d'Alsàcia - Lorena passava a França i la ciutat de Poznan a Polònia.¹² Tot això va causar al país una veritable catàstrofe econòmica. El marc es va devaluar fins a perdre pràcticament tot el seu valor; els carrers de la ciutat eren plens de mutilats de guerra demanant almoïna i cues de ciutadans buscant alguna cosa de menjar pels carrers. A més, el triomf de la Revolució Russa dos anys abans feia que la possibilitat de la instauració del comunisme a Alemanya fos més real que mai.

Aquesta situació va ser l'origen de moltes propostes polítiques radicals que van néixer en aquella època. Una en va ser el Partit dels Treballadors Alemanys, en alemany *Deutsche Arbeiterpartei* o DAP, fundat a Munic el gener de 1919. Era un més dels nombrosos partits nacionalistes que difonien propaganda antiliberal i racista.

Un caporal de l'exèrcit alemany anomenat Adolf Hitler hi ingressà el setembre d'aquell mateix any. Els membres del partit van quedar ràpidament impressionats per la capacitat d'oratòria d'aquell personatge. Amb l'ingrés de Hitler en aquest partit, va començar pròpiament la història del nacionalsocialisme.

En aquest ambient de caos social i econòmic, Hitler hi va trobar la situació ideal per desenvolupar la seva activitat propagandista i ja l'any 1920 va participar en la refundació del partit dirigint un comitè que va elaborar un programa de 25 punts i es va fusionar en altres petits grups radicals.

¹² Crónica de la humanidad, V.V A.A, Plaza & Janes Editores S.A, Barcelona, 1987, p.903

Es van passar a denominar-se Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* o *NSDAP*), més conegut com a partit nazi.

Un any després Hitler va aconseguir apoderar-se de la direcció del partit.

Fig 4 Bandera del Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany.

Aquest partit emergent marca tres figures com els enemics a combatre: la democràcia, el comunisme i el judaisme. Defensaven un “socialisme nacional” anticapitalista és cert, però a diferència del socialisme marxista, deixava de banda la lluita de classes per centrar-se en la idea màxima de Nació. Amb tot això, els punts bàsics de la ideologia nazi són els següents:

- La crítica al sistema parlamentari i a la democràcia.
- L'anticomunisme.
- El racisme basat en la superioritat de la raça ària, la defensa de la seva puresa i l'antisemitisme.
- La defensa de la dictadura totalitària.
- Un discurs nacionalista molt marcat, pangermanista i expansionista que articulés la Gran Alemanya com a “espai vital” que assegurés el desenvolupament de la raça ària.
- La sacralització d'un líder carismàtic, Adolf Hitler, el führer (guia).

El marcat caràcter violent del nou partit va quedar plasmat ràpidament amb la creació el 1920 de les SA (*Sturmabteilung*) o secció paramilitar que van protagonitzar innumerable actes de violència contra adversaris polítics.

El 9 de novembre de 1923, influenciat pel cop d'estat feixista de Mussolini a Itàlia, els membres del partit nazi, amb Hitler al capdavant, van intentar donar un cop d'estat a Munic i apoderar-se del govern de la regió de Baviera. És el que es coneix com a *putsch de Munic*. El cop va fracassar i Hitler i altres líders del partit nazi van ser condemnats a 5 anys de presó. Només va complir 11 mesos de la condemna, però durant aquest temps va dictar al seu col·laborador Rudolf Hess la primera versió del llibre *Mein Kampf* (la meua lluita) que acabaria sent la veritable Bíblia del futur nazisme.

5.2 La ideologia

En aquest llibre ja es desenvolupaven els dos temes principals de la doctrina nazi: el nacionalisme germànic i l'antisemitisme i també hi podem trobar l'opinió de Hitler sobre la democràcia, en aquest extracte del *Mein Kampf*:

“La característica més notable del parlamentarisme democràtic consisteix en el fet que hom escull un cert nombre, posem 500 homes (o també dones en els darrers temps) i se'ls concedeix l'atribució d'adoptar a cada pas una decisió definitiva [...]. La seva capacitat política pel govern consisteix simplement en la seva habilitat per guanyar o adaptar-se a la voluntat de la majoria, es converteix en un simple captaire [...]. La responsabilitat deixa d'existir [...]. L'absurda creença que el sufragi universal pot fer emergir genis mai no serà prou debatuda [...]. L'antipatia que sent la massa per un geni és instintiva. És més probable que un camell passi pel forat d'una agulla abans que un gran home sigui descobert per virtut d'una elecció popular.

*Oposada aquest parlamentarisme democràtic trobem la genuïna democràcia germànica de la lliure elecció de Führer, que s'obliga a assumir tota la responsabilitat dels seus actes. Una democràcia així no suposa el vot de la majoria per resoldre cada qüestió particular, sinó simplement la voluntat d'un de sol, disposat a respondre de les seves decisions amb la mateixa vida i fent lliurement de les seves possessions.”*¹³

¹³ Fragment de *Mein Kampf* <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/04/19/hitler-el-fuhrer/>

Pel que fa a l'antisemitisme, Hitler també ho deixa ben clar al seu llibre en el següent fragment en el qual també hi trobem el pensament que durà a Alemanya a l'expansió territorial i a provocar la Segona Guerra Mundial:

“Si dividíssim la raça humana en tres categories (fundadors, conservadors i destructors de cultura) només l'estirp ària es podria considerar una representant de la primera categoria. La mescla de sang i la degradació del nivell racial que li és inherent són la raó única i exclusiva de l'enfonsament de les antigues civilitzacions. No és la pèrdua d'una guerra el que arruïna la humanitat, sinó la pèrdua de la capacitat de resistència, que pertany solament a la raça. (...)

L'antípoda de l'ari és el jueu. És difícil que al món hi hagi cap nació en la qual l'instint de conservació estigui tan desenvolupat com en el “poble escollit”. La millor prova d'això és el fet que aquesta raça continua existint. Si passem revista a totes les causes del desastre alemany (la desfeta alemanya a la Primera Guerra Mundial), ens adonarem que la causa final i decisiva s'ha de buscar en el fet de no haver comprès el problema racial i, en especial, l'amenaça jueva (...).

La finalitat suprema de l'Estat racista ha de ser assegurar la conservació dels representants de la raça primitiva, creadora de la civilització que fa la bellesa i el valor d'una humanitat superior.

L'Estat racista haurà complert el seu paper suprem de formador i educador quan hagi gravat al cor de la joventut que se li ha confiat l'esperit i el sentiment de la raça humana. Cap noi o noia no deixi l'escola sense haver estat plenament instruït sobre la puresa de sang i la necessitat absoluta de mantenir-la pura (...)

El Reich alemany, com a Estat, ha d'aplegar tots els alemanys i imposar-se la missió, no solament de cohesionar i de conservar les reserves més preuades dels elements racials originaris d'aquest poble, sinó també de conduir-los, lentament i amb fermesa, cap a una posició predominant (...).¹⁴

¹⁴ <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/04/20/hitler-i-l%e2%80%99estat-racista/>

5.3 El camí cap al poder

Un cop Hitler fou alliberat a finals de 1924, va haver de lluitar pel lideratge del partit, fet que va aconseguir d'una manera definitiva l'any 1928. Però aquell petit partit d'idees extremistes continuava sent molt residual. Així que els nazis van replantejar-se el seu programa per ampliar el suport social: els postulats anticapitalistes foren limitats a la lluita contra els financers jueus i van reforçar la lluita contra el Tractat de Versalles i el comunisme. El partit va passar de tenir unes idees insurreccionals més marginals a expandir-se fins a esdevenir un veritable moviment de masses. I van decidir acceptar unir-se al joc parlamentari entrant al parlament, encara que durant la segona part dels anys 20 sempre foren molt minoritaris. Però les seves intencions respecte al sistema parlamentari del qual participaven, que Hitler ja deixava ben clares com hem vist, eren les de destruir-lo des de dins. El que seria el futur ministre de propaganda del règim, el doctor Joseph Goebbels, ho torna a deixar ben clar en un article publicat al diari del partit *Der Angriff* l'any 1928:

“Vam entrar al Reichstag per proveir-nos d'armes en el mateix arsenal de la democràcia. Ens vam presentar a diputats per paraitzar la democràcia de Weimar amb el seu propi ajut. Si la democràcia és tan estúpida que ens concedeix dietes i viatges pagats perquè puguem fer la nostra tasca carnissera, és problema seu (...) Si en aquestes eleccions aconseguim introduir seixanta o setanta agitadors del nostre partit als diferents parlaments, l'Estat mateix muntarà i finançarà el nostre propi equip de combat (...) Mussolini també va entrar al Parlament, i malgrat això no va tardar gaire a desfilar amb els seus camises negres per Roma (...) No s'ha de creure que el parlamentarisme és la nostra meta (...) Venim com enemics! Venim com un llop que ataca el ramat (...).”¹⁵

¹⁵ <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/04/20/goebbels-i-la-%e2%80%99crevolucio-legal%e2%80%99d/>

Per tant, l'any 1928 els nazis ja tenien els peus dintre del Parlament de la República de Weimar i a més, van utilitzar d'una manera magistral tota una estratègia propagandística utilitzant tots els mètodes existents: grans desfilades, uniformes, i tota una gran parafernàlia visual que va anar atraient més i més simpatitzants. Ara només calia esperar el moment oportú per assaltar al poder. I això va arribar ben aviat: l'octubre de 1929 va produir-se el crac borsari i la posterior Gran Depressió. I Alemanya, encara molt afectada econòmicament des del final de la Primera Guerra Mundial la va patir de ple. Davant el nou desgavell econòmic, el NSDAP es va presentar davant les masses empobrides amb un programa senzill, però sòlid i com a únics salvadors davant la crisi econòmica i l'amenaça comunista. El 1930 van aconseguir 107 diputats al Reichstag gràcies als vots de la petita burgesia i als de les masses de treballadors a l'atur. Llavors, els grans empresaris industrials, temerosos d'una revolució comunista, van donar el suport decisiu als nazis. L'any 1932 el NSDAP ja era el partit amb més diputats al Reichstag. El 30 de gener de 1933, el president de la República von Hindenburg va designar Hitler canceller. Encara no tenia el poder total, però els nazis van maniobrar ràpidament. El 27 de febrer un incendi intencionat va arrasar l'edifici del Reichstag. Immediatament foren acusats els comunistes. L'endemà, els drets civils dels alemanys van quedar suspesos, la llibertat d'expressió ja no és un dret inherent i la policia pot detenir de manera arbitrària a qualsevol persona i irrompre a les cases particulars sense cap ordre judicial i els opositors polítics es poden considerar fora de la llei: és l'avantsala de la dictadura.

En aquest clima enrarit, el 5 de març d'aquell 1933 van tenir lloc unes noves eleccions. Els nazis van boicotejar i atacar els *meetings* dels partits contraris i hi va haver tot tipus d'amenaces. Els nazis van guanyar, però no van obtenir la majoria absoluta, només van obtenir el 44% dels vots, però gràcies als pactes amb partits de la dreta van començar a eliminar l'oposició.

El nou parlament va aprovar una llei que donava al canceller plens poders durant 4 anys per promulgar lleis sense haver de consultar al Reichstag. Hitler es convertia de fet en un dictador. A partir d'aquí es van començar a eliminar tots els partits polítics, menys l'NSDAP i també es va acabar amb la divisió de poders. Alemanya s'havia convertit en una dictadura.

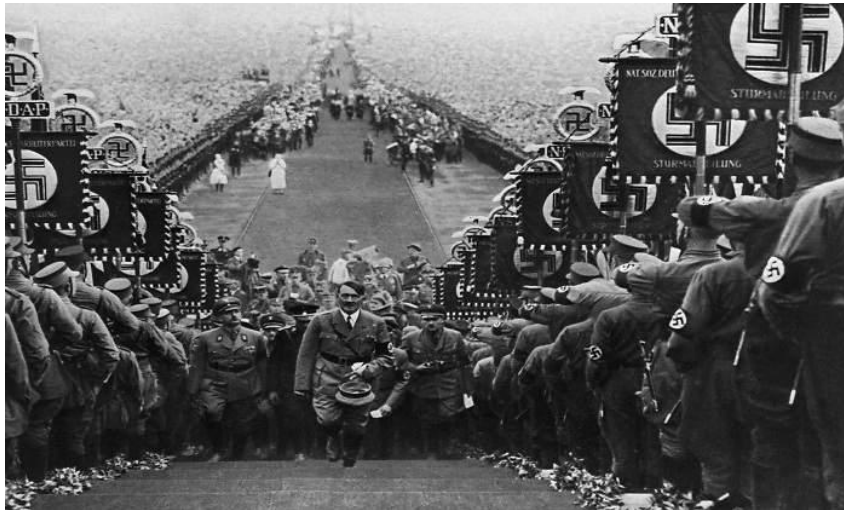

Fig 5. Hitler a Buckeberg al 1934.

6. ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ NAZIS

6.1 Un sistema de camps

Un camp de concentració és una instal·lació destinada al confinament de persones, sense judici previ.

Amb l'arribada de Hitler a la cancelleria, el 30 de gener de 1933, la república alemanya va començar a ser dinamitada immediatament. Van ser prohibits els partits polítics, les organitzacions sindicals i qualsevol tipus d'associacions que estiguessin fora del pensament nazi.

Des del mes d'abril de 1933, un decret havia legalitzat l'existència dels camps de concentració a Alemanya. En un primer moment, davant la falta d'instal·lacions, es van aprofitar des de vaixells, fins a soterranis, etc. Eren llocs improvisats. En un principi aquests camps foren vigilats per membres de les SA (secció paramilitar del partit nazi). Després del juny de 1934, la gestió dels camps va passar ja a les SS i a la Gestapo, que era la policia secreta de l'estat.¹⁶ Amb aquesta nova gestió es va començar a planificar el sistema de concentració pròpiament dit, el dels "camps de concentració d'Estat" (*Staatliche Konzentrationslager*), anomenat oficialment amb les sigles K.L. En un principi foren destinats als alemanys contraris al règim nazi, o sigui presos polítics i també presoners comuns. Però a poc a poc el nombre de gent que anava a parar als camps va anant augmentant. Hem de tenir en compte que des de l'incendi del Reichstag el 27 de febrer de 1933, Hitler havia donat a la policia poders especials, segons el sistema de la *Schutzhaft* (detenció protectiva), que permetia la privació de llibertat de ciutadans alemanys a criteri arbitrari de la policia, per una durada indefinida, sense possibilitat d'apel·lació ni d'*habeas corpus*. A l'inici de la guerra, l'any 1939, als camps de concentració nazis ja hi havia unes 8.000 persones.¹⁷

¹⁶ La deportación, El horror de los campos de concentración. V.V.A.A. Ultramar Editores, SA. Barcelona 1996. p.27.

¹⁷ https://ca.wikipedia.org/wiki/Camp_de_concentraci%C3%B3_nazi

Amb l'expansió alemanya per Europa, tant abans com després de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el sistema va començar a operar també per als estrangers, superant els 500.000 mil detinguts/es. L'índex de mortalitat va anar creixent i a partir de 1941 els camps ja disposaven de crematoris.

A partir de 1942, es va donar prioritat, sota el control i benefici de les SS a l'explotació del treball dels detinguts, bé en empreses de les mateixes SS o bé per empreses "ordinàries" com Daimler- Benz, Siemens, Krupp... Amb aquest motiu es van crear annexes dels camps anomenats comandos a prop de les fàbriques, les pedreres, etc.

Fig 6. El primer camp instaurat pels nazis: Dachau.

6.2 L'evolució del sistema concentracionari.

Podem resumir la creació i desenvolupament del sistema de camps de concentració nazis en tres etapes:¹⁸

- **1ª etapa:** 1933-1936. Es creen els primers camps per internar, inicialment, els enemics polítics dels nazis. Dachau, al costat de Munic, fou el primer i va servir de model per als camps creats posteriorment.
- **2ª etapa:** 1936-1941. Es desenvolupa tot el sistema de camps que no para de créixer davant el nombre cada cop més gran de presoners, degut a que els nazis amplien els motius pels quals tancar-hi gent i, a més, van incorporant nous territoris al Reich. En aquesta etapa es creen Buchenwald, Mauthausen o Ravensbrück. És en aquesta etapa quan comencen a morir presoners per les duríssimes condicions de treball.
- **3ª etapa:** 1942-1945. Es porta a terme la “solució final” o extermini dels jueus, creant-se camps d’extermini destinats exclusivament a l’assassinat massiu de la població jueva.

6.3 Diferents tipus de camps

- **Camps de trànsit:** era on es realitzava la primera tria dels presoners.
- **Camps de treballs forçats:** on s’obligava als presoners a dur a terme diferents tipus de treball amb condicions inhumanes, sis dies a la setmana.
- **Camps de concentració:** van ser l’evolució dels camps de treball forçat.
- **Camps d’extermini:** eren camps destinats exclusivament a l’assassinat de les persones que hi ingressaven.
- **Camps de presoners de guerra:** eren reclosos els presoners fets per les tropes alemanyes.

¹⁸ Els camps de concentració nazis, Paraules contra l’oblit, Edicions 62, Barcelona 2005, pàg. 49

A part d'aquesta classificació, a partir de 1941, també es van dividir els camps en tres categories segons les condicions de vida i de treball a que eren sotmesos els presoners.

- **Categoria I:** “Tots aquells presoners preventius menys perillosos, susceptibles de millora”. Les condicions de vida en aquest camp eren “menys dures”. Pertanyen a aquesta categoria: Dachau i Auschwitz I.
- **Categoria II:** “Presos preventius molt perillosos però que encara eren susceptibles de millora i de reeducació”. Les condicions de vida eren molt més dures i el treball esclau acabava amb la vida de molts presoners. Pertanyen a aquesta categoria: Flossenbürg, Auschwitz-Birkenau, i Buchenwald.
- **Categoria III:** “Presos preventius molt perillosos i amb escasses probabilitats de reeducació”. En aquesta categoria només hi trobem Mauthausen. Entre els funcionaris de les SS els coneixien com a “molins d'ossos”. Molts pocs presoners van sobreviure a aquests camp.

Més enllà d'aquestes categories, des de 1942 es van construir un altre tipus de camp exclusivament per l'extermini de jueus. Es van construir a Polònia i en són exemple Treblinka, Majdanek o Sobibor.¹⁹

¹⁹ <http://holocaustoenespanol.blogspot.com/2009/12/los-campos-nazis-tipos-y-terminologia.html>

6.4 Tipus de presoners

Als camps nazis els presoners eren classificats segons la causa del seu arrest, mitjançant un triangle invertit de diferents colors:

- Els presos comuns duïen un triangle verd.
- Els presoners polítics un de vermell.
- Els associats o persones sense capacitat de treballar, gitanos etc, portaven el triangle negre (tot hi que en alguns camps era marró).
- Els homosexuals portaven el triangle rosa.
- Els presoners de caràcter religiós (bàsicament testimonis de Jehovà) eren marcats amb un triangle de color porpra.
- Els jueus eren marcats per dos triangles formant una estrella de color groc. Als presoners que no eren d'Alemania se'ls identificava amb la lletra inicial del seu país, cosida a dintre del triangle²⁰

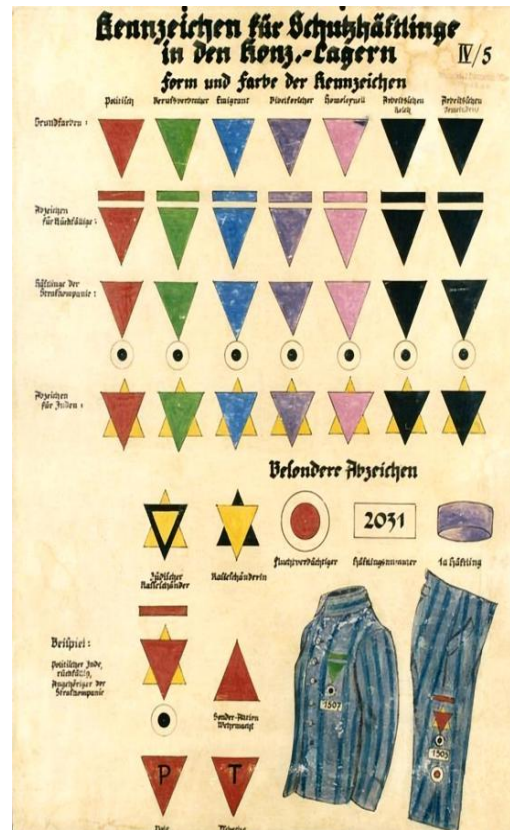

Fig 7. Llegenda amb el significat dels símbols que els reclusos duïen als camps nazis.

²⁰ <https://encyclopedia.ushmm.org/content/es/article/classification-system-in-nazi-concentration-camps>

7. MAUTHAUSEN

El poble austríac de Mauthausen era conegut per les seves pedreres de granit. Està situat a la vora del riu Danubi, a uns 20 quilòmetres de la ciutat de Linz. El març de 1938 els nazis van annexionar Àustria al Tercer Reich (*Anschluss*) i cinc mesos després, el dia 8 d'agost de 1938 s'hi va començar a construir un camp per presoners. La intenció era aprofitar la mà d'obra per extreure granit de les pedreres. El nou estat alemany que estaven creant els nazis incloïa grans projectes urbanístics. Això volia dir que es necessitarien grans quantitats de matèries primeres, com el granit. En un primer moment, però, bona part del granit i del treball dels presoners van ser utilitzats per a la mateixa construcció del camp.

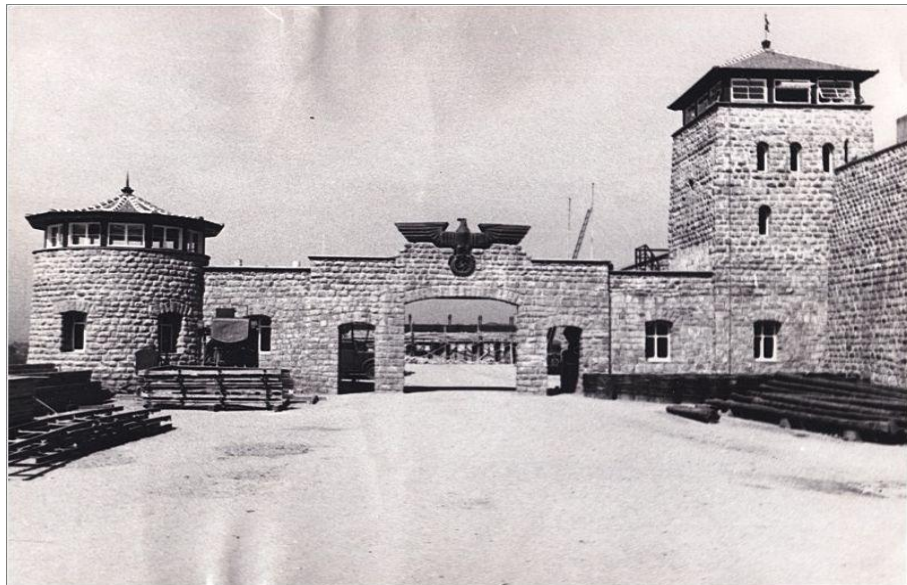

Fig 8. Entrada al camp de Mauthausen.

Mauthausen va rebre presoners sobretot polítics (tot i que també hi havia altres presoners). Va ser definit com a camp de categoria III (o sigui per a presos no recuperables). Això significava que era el camp de concentració amb les condicions més dures de tots i, per tant, va ser el que va tenir, durant els primers anys d'existència, una mortalitat més elevada entre els presoners. L'agost de 1939, just abans d'esclatar la guerra, ja hi havia 2700 presoners a Mauthausen.

A partir de 1940 el camp va començar a tenir l'aspecte de fortalesa medieval, amb grans murs de granit amb el pas de ronda a la part superior i les dues torres a l'entrada. I també es va començar a ampliar, però no al mateix camp. Amb l'inici de la II Guerra Mundial, el nombre de presoners va augmentar de manera exponencial. I els camps nazis van començar a crear subcamps o *kommandos*, també amb l'objectiu d'apropar les indústries que, cada cop més, els reclamaven com a mà d'obra esclava.

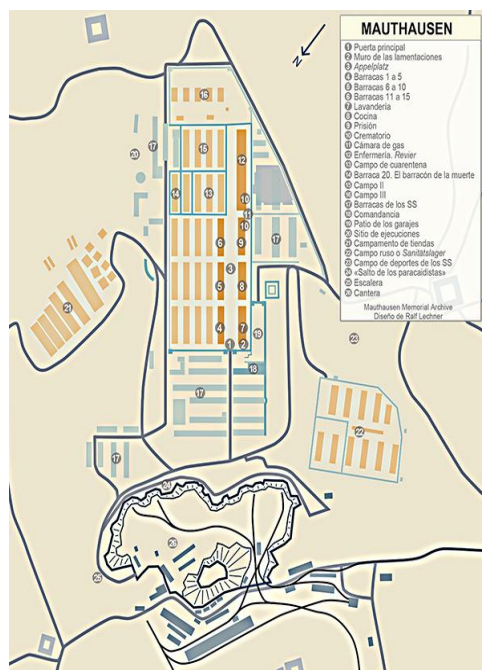

Fig 9. Plànol Mauthausen.²¹

7.1 Kommandos: Gusen

Situat a uns 4 kilòmetres de Mauthausen. La seva construcció es va iniciar a finals de 1939 i s'hi va instal·lar una trituradora de pedra. Hi van arribar a ser uns 8500 presoners. Els nazis hi enviaven als presoners més febles, la majoria dels quals

Fig 10. Kommando de Mauthausen, Gusen.

van acabar morint. La majoria de deportats republicans enviats a Mauthausen, van acabar morint a Gusen. A mesura que la guerra anava avançant es van obrir dos subcamps més Gusen II i Gusen III. En total prop d'una cinquantena de subcamps dependents del camp central de Mauthausen es van escampar al llarg de tota Àustria.²²

²¹ Veure el plànol ampliat al annex V

²² <https://www.jewishvirtuallibrary.org/subcamps-of-mauthausen>

8. LA VIDA AL CAMP

Els camps nazis tenien tres objectius:

- L'extermini de totes les persones que, per qüestió de raça o d'ideologia política, religiosa, tendència sexual, etc. eren contràries als ideals i principis del règim nazi i la seva visió del món.
- Aprofitar-ne, sempre que es pogués, la mà d'obra esclava que representaven els detinguts. Tot i que el treball dels presoners, amagava realment l'objectiu final de exterminar-los (el ministre de justícia alemany Otto Georg Thierack, parlava de “*Vernichtung durch arbeit*” (extermini mitjançant el treball)).²³
- I mentre es portaven a terme els dos primers objectius, també treballaven, d'una manera molt calculada, la total deshumanització dels interns.

Per tant, els detinguts eren desposseïts de qualsevol dignitat humana abans de ser esclavitzats o exterminats.

“A poc a poc, els nostres deportats, han de deixar d'ésser homes. Comencen a ésser menys que els animals, un número i prou, comencen a ésser no res. La transformació no és gaire lenta. El paisatge, l'escenari, les comparses, el vestuari, els sons, els llums, el decorat, totes a punt per a la seva metamorfosi”

24

8.1 L'arribada al camp

El malson dels que van ser internats als camps nazis, començava ja amb el viatge infernal amb tren: diversos dies de trajecte en vagons de bestiar, amuntegats i només amb una galleda per fer-hi les seves necessitats en cada vagó; a les fosques i amb la incertesa més absoluta de quin era el seu destí.

²³ La Deportación. El horror de los campos de concentración, op.cit.,p.112

²⁴ Montserrat Roig, op.cit.,p.223

*“Los dos días que pasamos en aquel tren fueron de continuo sufrimiento pues éramos tantos en cada vagón que íbamos de pie. Aún así, en un viaje de cincuenta horas, había que dormir algo para lo cual, por lo menos en mi vagón, encontramos una solución: acordamos dividirlo en dos, una parte para descansar y la otra para ir de pie.(...) Como el vagón estaba a oscuras, dormíamos igual de día que de noche. Algunos estábamos echados unos encima de otros pero como estábamos tan cansados después de seis horas de pie, no importaba nada... Como en el vagón no había WC los alemanes nos habían dado una lata de unos diez litros y en ella hacíamos nuestras necesidades. Por turno, cada dos horas, la vaciábamos en un agujero que había para ello en un rincón del vagón.”*²⁵

Quan el tren parava i les portes dels vagons per fi s'obrien s'iniciava el ràpid procés de deshumanització dels presoners. Tot seguit començaven els crits, les empentes, els cops, per part d'uns personatges uniformats: els guàrdies de les SS.

Fig 11. Un dels vagons que transportaven als presoners al camp de Mauthausen.

²⁵ José de Dios Amill (Fraga-Huesca, 1910-2002): La verdad sobre Mauthausen, 1995, Barcelona, Sirius edicions, p. 23.

A Mauthausen s'hi afegia el tèntric decorat d'aspecte medieval: els murs i les torres de pedra, els guàrdies de les SS passejant al damunt, les metralletes apuntant als nouvinguts, les filferrades elèctriques...

Els interns arribaven llavors a una gran plaça a l'interior del camp: L'*Appellplatz* o plaça de les crides. Allí, els nouvinguts eren comptats i se'ls cridava per darrera vegada pel seu nom. Després se'ls donava un número, que havien d'aprendre en alemany i que passava a substituir el seu nom a partir d'aquell moment. I llavors venien les dutxes de desinfecció:

“Les dutxes de Mauthausen eren entrant al camp a la dreta, a la primera barraca, als soterranis. Eren col·lectives, potser hi havia una cinquantena. Una mena de vorera de 20 cm d'alçada les voltava. Els kapos (interns que col·laboraven amb les SS) es col·locaven amb les vergues preparades. Als jueus els ruixaven amb les mànegues. Primer els llançaven l'aigua ben bullent i després gelada. I així fins que queien extenuats.”²⁶

Fig 12. Dutxes de Mauthausen.

²⁶ Montserrat Roig, op.cit.,p.225

A les mateixes dutxes també eren rapats (totes les parts del cos) i al cap els deixaven una franja de pèl més llarga per poder-los identificar en cas de fuga. I després els donaven l'uniforme de deportat: una mena de pijama amb ratlles verticals, format per una jaqueta, uns pantalons, uns calçotets i una camisa i també uns esclops. A l'hora de repartir-los, no es mirava la talla del presoner, per tant, difícilment era la talla correcta, i en molts casos aquests uniformes havien pertangut a presoners ja morts i presentaven forats de bala o taques de sang. A l'alçada del pit esquerre de la jaqueta els detinguts portaven cosit un triangle de roba de color blau que els identificava com a "apàtrides", ja que el règim de Franco no els reconeixia com a espanyols. Al mig del triangle duïen una S majúscula de "*spaniard*" o sigui, espanyol en alemany. A sota del triangle, un rectangle amb el número de la matrícula.²⁷

Els nouvinguts a Mauthausen havien deixat enrere la seva vida anterior. Ara només eren un número i la seva màxima prioritat seria, a partir d'ara, sobreviure cada dia.

8.2. Un dia al camp

Una gran part dels presoners republicans que foren deportats a Mauthausen van treballar a la pedrera.

Els deportats s'aixecaven a les quatre de la matinada, exceptuant l'hivern que s'aixecaven una hora més tard. A les sis havien d'estar formats a la plaça de Crides (una hora més tard a l'hivern). El treball a les pedreres començava a dos quarts de set del matí (una hora més tard a l'hivern). Només tenien mitja hora per dinar al migdia, a les dotze en punt. Per la tarda treballaven fins a tres quarts de cinc a l'estiu, i a dos quarts de set a l'hivern. Eren jornades de treball d'entre onze i dotze hores, de dilluns a dissabte a la nit. El diumenge, teòricament era el dia de descans, però molts cops, el diumenge al matí se'ls obligava a netejar les barraques. Aquell treball a la pedrera era d'una duresa extrema i fou la causa de la mort de molts dels deportats. La part més dura era pujar els 186 esgraons de l'escala irregular que pujava fins a dalt de la pedrera.

²⁷ Montserrat Roig, op.cit.,p.228

Els presoners eren obligats a pujar-hi amb pedres molt pesades a l'esquena diversos cops al dia.

“El camino que desde lo alto de la escalera de la cantera, llevaba hasta el campo no tenía ni alambradas ni centinelas más que por el lado izquierdo, puesto que por el lado derecho estaba bien guardado por el precipicio de la explotación, cortado a plomo y de unos cincuenta metros de profundidad. Cuando la columna de judíos o los castigados en general había logrado subir la escalera hasta el camino, con las enormes piedras que les cargaban, aquellos que durante el trayecto quedaban rezagados o que, a pesar de los vergazos, habían abandonado la carga en mitad de la escalera, eran “amablemente” invitados a lanzarse al abismo. Toda resistencia era inútil, y no hacía más que prolongar dolorosamente el periodo de argumentos “persuasivos”. El promedio de “suicidios” solía ser de seis a diez por viaje”²⁸

Fig 13. L'escala de la pedrera de Mauthausen.

²⁸ Joaquim Amat-Piniella (Manresa-Barcelona 1913 – Barcelona 1974): KL Reich, 2001. Barcelona. Edicions 62, pp. 215, 216. Traducció propia.

Els interns que treballaven en subcamps, en indústries d'armament, també ho feien els diumenges per la tarda. En total, treballaven unes seixanta hores a la pedrera i unes setanta en altres subcamps.²⁹ La utilització d'aquesta gran quantitat de mà d'obra va esdevenir un enorme negoci del qual van participar moltíssimes empreses alemanyes. Per posar només alguns exemples, BMW va utilitzar 300.000 treballadors esclaus per fabricar motors d'avions; Kodak també va utilitzar mà d'obra dels camps per fabricar components òptics amb finalitats bèl·liques; l'empresa tèxtil Hugo Boss, a part de fabricar els uniformes de l'exèrcit i dels membres de les SS, també va fer un ampli ús de la mà d'obra esclava...i Siemens, Bayer, Krupp, etc, etc³⁰. Tot plegat va suposar per aquestes empreses uns guanys milionaris.

En altres ocasions, eren empreses de les mateixes SS, les encarregades de gestionar i treure benefici, del treball dels deportats. Tot plegat va constituir un immens negoci per a les SS, ja que no només se n'aprofitaven del treball dels presoners, d'una manera directa o indirecta, sinó que també es robava als presoners totes les seves pertinences.

Una altra part important de la jornada eren les crides. Cada dia, al matí, abans de marxar a la feina, formaven tots els presoners a la plaça central del camp: l'*apellplatz* i es procedia a comptar els presoners. A la tarda, en tornar al camp es feia el mateix. Normalment duraven 1 hora, però en moltes ocasions (si s'escapava algun presoner, en casos de desinfeccions dels barracons o per simple caprici dels SS) les crides s'allargaven durant moltes hores. Quan això es combinava amb condicions meteorològiques adverses podia arribar a ser extraordinàriament dur. Milers de presoners van morir d'esgotament, de fred o de calor durant aquestes crides.

²⁹ Montserrat Roig, op.cit.,p.328

³⁰ <http://shoa-interpelados.amia.org.ar/sitio/wp-content/uploads/2015/07/LAS-EMPRESAS-NAZIS1.pdf>

Fig 14 .Crida a la plaça central de Mauthausen amb motiu d'una desinfecció, el 21 de juny de 1941.

8.3 Presoners privilegiats

No tots els presoners tenien el mateix estatus ni tampoc les mateixes condicions de vida. Les classes socials entre els presoners determinaven les possibilitats de supervivència. Existien diferents tipus de presoners privilegiats:

- Els *Prominenten* eren deportats que havien aconseguit llocs de privilegi dins el camp (treballadors de les oficines, les sastreries, la bugaderia, els mecànics, els infermers, els barbers, etc.). En aquests llocs el treball era molt més suau i a més tenien alguns drets com el de portar abric i una alimentació una mica més rica. A més, disposaven de llits amb més espai. I, sobretot, tenien certa capacitat per protegir a altres presos o fer-los pujar de categoria. Al principi aquests llocs els ocupaven presos comuns, però a poc a poc, l'organització clandestina dels presos republicans va aconseguir introduir en aquests llocs de privilegis a molts compatriotes.
- Els *blockälteste* i els *blockschreiber* eren, respectivament, el cap de cada barracó i el secretari.
- Els *blockstuben*. Eren els caps de cadascuna de les dues seccions en que es dividia un barracó (*stube*).

- Els *kapos* eren un tipus de presoners que feien d'enllaç entre els guàrdies i els presoners. El kapo manava directament a la resta de presoners i molts cops eren tan cruels com els propis SS.

9. LA VIDA DESPRÉS DE MAUTHAUSEN

El 5 de maig de 1945, el camp de Mauthausen va ser alliberat per l'exèrcit dels EUA. Per fi les portes s'obriren i els interns recuperaven la llibertat. Però pensar que amb l'alliberament tot havia acabat és un error descomunal. Tots els expresoners s'haurien d'afrontar a unes seqüeles psíquiques i físiques molt importants, però els d'altres nacionalitats podien tornar amb normalitat als seus països d'origen, alliberats ja del feixisme.

Fig 15. 5 de maig de 1945, alliberament del camp per les tropes Nord-americanes. La pancarta que es veu va ser feta pels republicans espanyols.

Només un país mantenia el règim feixista: l'Espanya de Franco. Per tant, els republicans que havien sobreviscut al malson nazi es quedaven ara sense poder tornar al seu país, afegint incertesa i patiment a la seva ja delicada situació. I havien d'abandonar la idea de tornar a Espanya per lluitar contra Franco... l'opció militar ja no tenia sentit i el règim franquista acabaria sent acceptat per la resta de països occidentals fent valer el seu marcat anticomunisme.

França es va resistir a acollir-los fins a finals de maig, quan foren traslladats a París, a l'hotel Lutecia (un hotel de luxe que havia estat la seu de la Gestapo durant l'ocupació nazi) i se'ls va donar la condició de refugiats polítics. Van ser pocs els que van retornar a Espanya. La majoria van anar refent lentament la

seva vida a França. Alguns es van poder retrobar amb les seves famílies, altres es van quedar sols. Però tots van quedar marcats de per vida amb seqüeles greus. Aquestes seqüeles han estat investigades en nombrosos estudis que han detectat en la majoria de casos greus trastorns del son en forma insomni i malsons; trastorns neurocognitius en els casos d'haver sofert agressions físiques al cap; depressió i suïcidi; trastorn per estrès posttraumàtic...³¹

*(...)“Estos sucesos son difíciles de olvidar. Siempre surgen inesperadamente, sobre todo en los momentos en los que uno cree que estaba curado del mal que dejaron en nuestras mentes aquellos años tan horribles, tan difíciles de imaginar para los que no conocieron semejante calvario. Salen de lo más profundo de nuestra memoria en los momentos en que piensas que el polvo de la historia los había cubierto para siempre. Pero no es así; son tenaces y todo intento para olvidarlos resulta imposible. El tiempo ha pasado y las llagas quedan incurables; el fantasma del crematorio de Mauthausen sigue erguido en la cumbre de la colina que domina la llanura, entre los muros de aquella fortaleza de granito y en aquellas barracas me estremecen los gritos por aquellos 25 palos diarios que te hacían contar a la vez que te pegaban, el dolor era tan terrible e insoportable que muchos perecían antes de terminar”.*³²

*“El passat és un malson que ja no et deixa. Et persegueix cada dia amb fets minúsculs, encara que, ni remotament, no tinguin res a veure amb la deportació”.*³³

³¹ www.cazarabet.com “SECUELAS EN VÍCTIMAS DE TRAUMAS POLÍTICOS: PROCESOS PSICOSOCIALES Y CLÍNICOS DE RESILIENCIA EN ESPAÑOLES SUPERVIVIENTES DEL HOLOCAUSTO” - DA. Mª Luz Sánchez Escalada - pp 4-7

³² Testimoni Lázaro Nates. Supervivent de Mauthausen. a www.cazarabet.com “SECUELAS EN VÍCTIMAS DE TRAUMAS POLÍTICOS: PROCESOS PSICOSOCIALES Y CLÍNICOS DE RESILIENCIA EN ESPAÑOLES SUPERVIVIENTES DEL HOLOCAUSTO” - DA. Mª Luz Sánchez Escalada - p 7

³³ Montserrat Roig, op cit p 555

Les dones dels supervivents també esdevenent un bon testimoni de les seqüeles psicològiques:

“No dormiu amb un deportat... A la nit, aquests homes que de dia caminen lliures, parlen, mengen, riuen, retornen al camp. Els seus rostres, entercs per la por, reapareixen. Els forns crematoris fumegen eternament. Reviuen cinc anys dia rera dia, tenen tot el temps: quants anys de camp no haurà representat això al final de la seva vida! Sentim con xisclen, com udolen ara i adés. No dormiu a la vora d'un deportat.”³⁴

El cas espanyol ha estat únic a Europa. El llarg silenci sobre la deportació que va imposar el règim franquista va continuar més enllà de la mort del dictador, l'any 1975. I els reconeixements als deportats han arribat massa tard, molts cops, entrats ja al segle XXI, quan el grup de supervivents era ja molt reduït.

³⁴ Montserrat Roig. op cit, p 555

MARC PRÀCTIC

10. L'ODISSEA DE LA FAMÍLIA QUESADA

10.1 Emigració a Catalunya i Guerra Civil

Als anys 20 del passat segle XX, uns 40.000 habitants de la província andalusa d'Almeria van haver d'emigrar de la seva terra degut a la crisi de la mineria i a un retrocés en el sector del raïm de taula. La major part van emigrar a Catalunya on la indústria demanava molta mà d'obra³⁵. Una d'aquestes famílies estava formada pel matrimoni Quesada Herrerías. Ciriaco Quesada Torreblanca havia nascut a la localitat almeriense de Serón, el 20 de juny de 1898. Es va casar amb Encarnación Herrerías, del mateix poble.

L'any 1926 va néixer, encara a Serón, el seu fill primogènit: en Félix Quesada Herrerías. L'any següent, 1927, es van instal·lar a Catalunya, concretament a Esparreguera per treballar a la colònia Sedó, una important fàbrica tèxtil. Juntament amb el matrimoni van pujar també tots els germans i germanes de la dona Encarnación. L'any 1928 va néixer el seu segon fill, José. Molt aviat, Ciriaco va començar a militar a la CNT.

Abans de començar la guerra civil, el matrimoni es va traslladar al Prat de Llobregat, ja que van trobar feina a la fàbrica La Seda situada en aquesta localitat. Aquí van néixer les altres dues filles: Encarnita i Violeta.

El juliol de 1936 va esclatar la guerra civil. Per edat, el pare, Ciriaco, no va ser cridat a files, i va continuar treballant a la fàbrica, ara convertida en fàbrica d'armament. Cada dia, anava a la seu de l'ateneu de la CNT del Prat, a preparar paquets de menjar pels soldats del front. El seu compromís tan fort amb els anarquistes va fer que, el gener de 1939, davant l'arribada de les tropes franquistes a la seva ciutat, Ciriaco, la seva dona Encarnación i els seus quatre fills, poguessin en un dels darrers camions republicans que van

³⁵ Martin Marin Corbera, Andalucía en la historia. Centro de Estudios Andaluces. Any VIII, núm 28, juny 2010

abandonar el Prat per dirigir-se cap a França. Tan al límit va ser la seva fugida, que just després d'haver passat el seu camió per l'anomenat pont "De les tres punxes", els darrers soldats republicans el van dinamitar per endarrerir l'avanç dels franquistes.

10.2 L'exili a França

Amb ells viatjava una altra família del Prat, també amb fills: els Cortés, treballadors també de la Seda i també les quatre germanes de l'Encarnación. Amb el camió van poder arribar fins a Olot. Allí, el camió es va avariar i van haver de continuar caminant. Van tardar dos dies i dues nits en arribar a la frontera. La primera

nit la van passar al paller d'una masia, que va acabar ple de refugiats que seguien el seu mateix camí. Un cop van passar la frontera francesa, les coses van començar a empitjorar. Els gendarmes francesos, van separar la família en dos: les dones i els nens els van enviar a la localitat de Ruelle-sur-Touvre, mentre que a Ciriaco el van internar al camp d'Argeliers-sur-Mer. Per altra part, les germanes de la mare, de l'Encarnación foren instal·lades a Draguignan, a prop de la Costa Brava. Per tant, a la duresa de l'exili, la incertesa sobre el futur, se li afegia la dispersió familiar. Va haver de passar un any aproximadament, i gràcies a les gestions fetes per la Creu Roja, el matrimoni es va poder retrobar i tots plegats van instal·lar-se al camp de refugiats de Les Alliers, situat al costat de la ciutat d'Angulema. Allí, la filla petita, Violeta va morir d'una pulmonia. No va poder resistir tantes misèries. Fou un cop dur, però per fi estaven junts. Van buscar feina, els nens jugaven amb altres nens del camp -alguns coneguts seus d'El Prat-. Fins i tot els diumenges van començar a anar al cinema. Tot semblava tornar lentament a una certa "normalitat". Però cal recordar que França estava en guerra.

Fig 16. Fotografia de la família Quesada a Angulema, poc abans de la deportació

I quan els alemanys van atacar, en poques setmanes, va ser derrotada. El 22 de juny els francesos van signar un armistici amb el nazis.

Una part del país va conservar certa autonomia, però la resta del país -el nord i l'oest, amb tota la costa atlàntica- va quedar directament sota control alemany. Angulema, per pocs quilòmetres, estava dins la part ocupada pels nazis. I llavors, el 20 d'agost d'aquell 1940, una gran quantitat de soldats alemanys van entrar al camp de refugiats espanyols de Les Alliers.

10.3 La deportació

Centenars de famílies d'exiliats republicans foren obligades a fer ràpidament les maletes i foren traslladats a l'estació de ferrocarril d'Angulema.³⁶ Allí els van obligar a pujar en els vagons d'un tren que hi havia allí estacionat: però eren vagons de transport de bestiar. Dels 2000 refugiats del camp de Les Alliers, 927 van pujar a aquell tren. La família Quesada va pujar en aquell tren: el pare, Ciríaco, la mare, Encarnación i els tres fills: en Félix, en José i Encarnita. On els portaven? A la França no ocupada, deien alguns; els retornaven a Espanya, deien altres amb por. El viatge va ser infernal. No hi havia seients. Per fer les necessitats fisiològiques, a cada vagó només hi havia un pot amb una capacitat d'uns 10 litres que quan s'omplia es buidava per un forat que hi havia al vagó. A més, estava la incertesa de no saber on els portaven. El fill petit, en José Quesada recorda haver vist per una escletxa del vagó, muntanyes nevades. Després de quatre dies, el tren es va parar en un lloc absolutament desconegut aleshores: Mauthausen. Les portes dels vagons es van obrir i uns soldats alemanys els van fer baixar de males maneres. Però

³⁶ El tren d'Angulema o el comboi dels 927 va ser el primer tren de deportats civils de la Segona Guerra Mundial. Encara no havien començat les deportacions massives de jueus i els refugiats republicans foren els primers de patir-ne les conseqüències. El viatge, en vagons de bestiar es va fer sense cap tipus de mesures higièniques, pràcticament sense menjar ni beure. Van sortir d'Angulema el 20 d'agost i van arribar a Mauthausen 4 dies més tard. Allí, el personal de les SS va quedar desconcertat al veure dones i nens. El camp només estava preparat per acollir homes. Per tant, van decidir que només es quedarien els varons de més de 14 anys. La resta, van continuar el viatge i durant 17 dies van recórrer mitja Alemanya. Finalment, el tren va arribar a Irun i les dones i nens i nenes que hi havien foren entregats a les autoritats franquistes. Dels 470 deportats espanyols del comboi que es van quedar a Mauthausen, 409 van morir.

Veure documental *El Convoy de los 927* a: <https://www.youtube.com/watch?v=0dqMix6nEos>

no s'esperaven trobar-se amb dones i nens. I llavors van decidir que només es quedarien els homes adults i adolescents. L'edat de tall: 14 anys. La família Quesada es va veure plenament afectada per aquesta decisió dels alemanys: el fill major Félix tenia justament catorze anys. Així que el pare Ciriaco i el fill gran, Félix, van haver de baixar del tren. El fill petit, José, de 12 anys, va seguir al seu pare i al seu germà gran, però un soldat de la SS se li va apropar, el van agafar per les aixelles mentre el menejava com un ninot i entre riures el va tornar a dalt del vagó. Félix va fingir tenir 13 anys però com era molt alt per la seva edat els alemanys no s'ho van creure i es va quedar a l'estació. Va ser un moment molt dramàtic, ja que les famílies estaven veient com els anaven a separar: plors, crits, empentes... Molts no es tornarien a veure mai més.

El tren, ara amb la meitat dels passatgers, dones i nens, va reprendre el trajecte durant 17 interminables dies i nits. Van estar viatjant per part d'Alemanya i França, ja que els governs espanyol i alemany no sabien que fer amb ells. Finalment els van tornar a Espanya per la frontera d'Irun. I van arribar amb unes condicions molt lamentables. Els membres que quedaven de la família Quesada: la mare, Encarnación i els fills, José de dotze anys i Encarnita de quatre, foren traslladats per les autoritats franquistes fins a la ciutat de Barcelona. Allí van ser internats en un dels recintes firals de Montjuïc. Una germana de la mare que s'havia quedat al Prat, estava casada amb el fill d'un guàrdia civil que va ser assassinat pels anarquistes al començament de la guerra civil. Això li donava punts dins de la nova societat franquista i li va permetre treure'ls dels pavellons de Montjuïc i fer-se'n càrrec. A més, una altra germana de la mare, Lola, va tornar a Barcelona des de França. I tots junts van intentar refer la vida. De moment, del pare i del germà no en sabien absolutament res.

10.4 Mauthausen

A Mauthausen, Ciriaco i el seu fill Félix, juntament amb la resta dels 470 republicans, van iniciar el camí de pujada cap al camp de concentració. Era un lloc a mig construir. Els soldats alemanys els cridaven i els feien anar de pressa. A l'entrada del camp Félix, va veure en una torre un soldat alemany amb un artefacte que li va semblar una metralladora. Li va comentar al seu pare, però aquest, per tranquil·litzar-lo li va indicar que segurament era una càmera fotogràfica. Félix no s'ho va creure. Quin lloc era aquell realment? Un cop a l'interior, el comandant del camp, Frank Ziereis, els va fer un petit discurs, amb l'ajuda d'un traductor. Bàsicament els va dir que d'allí no en sortien mai més per la porta. D'allí només se'n sortia per la xemeneia del crematori. I llavors van passar tots els passos dels nouvinguts: dutxes, canvi de roba, registre i substitució del nom per un número. Ciriaco passava a ser el 3855 i el seu fill Félix, el 3854. Ja no eren més que números. Félix va tenir "l'honor" de ser el pres més jove del camp. A Mauthausen, Ciriaco va treballar a la temuda pedrera de granit i després fou traslladat a Gusen. En Félix va obtenir una feina menys dura a les cuines, rentant calderes.

Fig 17. Fotografia d'en Félix Quesada, feta a Mauthausen pel document que li permetia sortir del camp per anar al *kommando* Poschacher.

Però mesos després, fou enviat a Gusen. Allí va ser incorporat al *Bahnbau Kommando*, un grup de presoners que construïen un tram de via fèrria.

Un dia va veure al seu pare, que estava molt dèbil, a la cua de presoners enviats a la cambra de gas. Va poder avisar un SS que era d'origen argentí i parlava espanyol. Aquell guardià els tenia certa simpatia i, al darrer moment, va evitar que Ciriaco morís gasejat. Després, Félix va retornar al camp central i va

entrar a formar part del *kommando Poschacher*.³⁷ Els nazis consideraven aquests joves poc perillosos, per tant, no eren vigilats tan de prop. Això els va permetre poder treure del camp els negatius de les fotografies tretes pels SS que els passaven Francesc Boix i Antoni Garcia.³⁸

Tant Ciriaco com Félix van anar sobrevivint fins que el camp fou alliberat per les tropes americanes el 5 de maig de 1945.

Fig 18. En Félix Quesada amb casc i metrallera agafada dels alemanys poc abans de l'entrada de les tropes americanes.

Els SS havien marxat del camp 3 dies abans i els presoners que estaven en millors condicions físiques es van fer amb armes i van controlar el camp. Francesc Boix va fer fotografies d'aquests moments i en un parell d'aquestes fotografies, podem veure a Félix amb vestit de soldat alemany i una metrallera a les seves mans. A finals de maig, pare i fill van poder viatjar fins a París. Després de moltes reticències, França els deixava quedar al seu territori com a refugiats polítics.

³⁷ El *kommando Poschacher* era un grup d'uns cinquanta presoners espanyols, fills de republicans, interns també al camp. Tots eren molt joves i sortien cada dia a treballar a una pedrera situada a prop del poble Mauthausen propietat del senyor Anton Poschacher. El tracte que rebien era més bo que el del camp, i gaudien d'una mica més de menjar. Veure a <http://www.forosegundaguerra.com/viewtopic.php?t=4500>

³⁸ Els SS estaven molt interessats en documentar tot el que passava al camp, incloses les atrocitats més grans. Al laboratori fotogràfic hi treballaven dos deportats catalans: Francesc Boix i el tortosí Antoni Garcia. Aquests feren duplicats de moltes fotografies que van amagar en diferents indrets del camp. Finalment, ja cap al final de la guerra, van passar els negatius als joves que treballaven al comando Poschacher. Ells sortien cada dia del camp per anar a la pedrera Poschacher, situada a uns 3 o 4 kilòmetres del camp i hi anaven sense vigilància. Això els va permetre treure els negatius i amagar-los a casa d'una veïna que els va ajudar: la senyora Anna Pointner. Félix Quesada va participar en aquesta acció de treure els negatius.

10.5 La vida després de Mauthausen

Durant aquests anys les dues parts separades de la família van saber d'elles gràcies al fet que, a partir de 1942 els interns de Mauthausen podien enviar a les seves famílies petites postals i rebre també correspondència. Per tant, sabien que estaven vius, però feia 8 anys que no es veien. Ciriaco i Félix, després de passar una temporada a París, es van desplaçar a la Provença, on encara hi vivien les germanes de l'Encarnación. Allí, en un petit poblet anomenat Rousset sur Arc, Encarnación i la seva filla Encarnita es van poder retrobar amb Ciriaco i Félix. El pare havia demanat a través de la Creu Roja el reagrupament familiar i el règim de Franco havia flexibilitzat la sortida de població civil del país. Era principis de l'any 1949. No s'havien vist d'ençà que foren separats per la força a l'estació de Mauthausen, el 24 d'agost de 1940.

Havien tingut molta sort, els dos membres de la família interns havien sobreviscut. L'altre fill, José, estava fent el servei militar obligatori i no hi va poder anar. La mare, l'Encarnación, es va quedar amb ells una temporada a França, però va morir al cap de pocs mesos d'un atac de cor. Pot ser la factura de tant de patiment. Pare i fill van instal·lar-se al sud de França. El germà petit, José, no es va poder retrobar amb el seu pare i el seu germà fins l'any 1955. Va fer el servei militar, va acabar els estudis d'electrònica, va entrar a treballar a la SEAT i es va casar. El viatge de noces el van fer a França. Allí es va retrobar amb el seu pare i el seu germà. Feia 15 anys que no es veien.

Félix va treballar a l'hotel Hermitage de Montecarlo. Curiosament saber parlar correctament l'alemany va fer que obtingués la feina. Va acabar sent cap de planta. Va ser un membre molt actiu d'Amical Mauthausen amb l'objectiu de no deixar en l'oblit aquells fets. El pare, Ciriaco, també es va quedar a França i només va tornar un cop a Espanya, l'any 1980, 4 anys abans de la seva mort, que es va produir el 20 de desembre de 1984.

Però aquest retorn a la vida “normal” no va ser fàcil per als dos. Tornar a un món on no es rebien crits constantment, on la teva vida no depenia de l'humor d'un SS, on no veiés morir diàriament companys, va ser una tasca tan difícil com haver sobreviscut al camp. Félix afirmava *"Yo he hecho todo para poder llegar a ser como todo el mundo, pero me doy cuenta de que no soy como todo el mundo; soy un poco especial porque he quedado marcado"*. Fèlix, des de 1965, va venir cada any a Catalunya i va morir el 5 de setembre de 2005 a la localitat francesa d'Antibes.

La família Quesada es va veure atrapada pels grans fets històrics que van arrasar Europa al segon quart del segle XX. Guerra civil, exili, II Guerra Mundial, deportació, camps de concentració nazis,... una dosi massa forta d'història, però de la que en van sortir vius.

Un dels fills d'en José Quesada, Carlos Quesada, continua lluitant per la memòria dels fets que va patir la seva família i és membre actiu d'Amical Mauthausen.

11. JOSEP FIGUERES SOLÉ: DE FONTSCALDES A MAUTHAUSEN

11.1 Joventut i guerra civil

Josep Figueres Solé va néixer a un poble molt petit anomenat Fontscaldes, a l'Alt Camp, el 9 de setembre de 1918. Era fill d'una família de pagesos, sense ideologies polítiques. El seu pas per un col·legi religiós de Valls fins als 12 anys el va marcar, ja que no li va agradar el que va veure i ben aviat es va començar a interessar pel comunisme.

L'inici de la guerra civil el va sorprendre a Barcelona on estava a casa d'uns tiets. Llavors es va unir a les JSU.³⁹ Poc temps després, Josep Figueres es va presentar voluntari per anar a lluitar al front, tot i que per edat, encara no estava obligat. Fou destinat al front d'Aragó, a la zona de Bujaraloz, una zona del front controlada per la columna Durruti. No va participar en cap enfrontament de consideració i quan la retirada del gener del 39, davant l'ofensiva final de les tropes de Franco contra Catalunya, es va anar retirant amb la seva unitat per la zona de Tremp, la Seu d'Urgell, fins passar la frontera per Puigcerdà el 10 de febrer de 1939. No es va poder acomiadar de la família.

11.2 L'exili a França

Un cop traspassada la frontera, el tracte rebut per part, tant de les autoritats com de la població civil francesa fou molt dolent. Foren tractats com a delinqüents perillosos, com a criminals i allò els va afectar molt. Venien de perdre una guerra, derrotats militarment i moral i esperaven un bon tracte per part del país "de les llibertats" que era com consideraven a França. En Josep deia que aquella rebuda el va marcar més, fins i tot que l'estada a Mauthausen, ja que dels nazis s'esperaven qualsevol cosa, però no dels francesos.

³⁹ JSU (joventud socialistes unificades) fou una organització política espanyola fundada el març de 1936 com a resultat de la fusió de la *Unión de Juventudes de Espanya* del PCE i les *Juventudes Socialistas de Espanya* del PSOE.
<https://es.thefreedictionary.com/JSU>

Només travessar la frontera, en Josep fou internat en un camp de refugiats situat a la localitat de Montlluís, a pocs quilòmetres de la frontera espanyola. Allí només s'hi va estar una setmana, després fou enviat a un altre camp en un poble anomenat *Le Vernet*⁴⁰. En aquest camp s'hi van concentrar molts més interns dels que realment cabien. En Josep va haver de dormir al ras molt de temps amb totes les inclemències del temps, ja que no cabien tots dins dels barracons. De fet, durant el primer mes i mig, només 300 dels aproximadament 15.000 republicans internats van poder dormir en barracons. Posteriorment, l'exèrcit francès sí que va construir barracons per tothom. El tracte per part dels guàrdies del camp, tropes colonials senegaleses, també fou molt dolent.

L'excés de població al camp va provocar plagues de polls i el menjar que se'ls repartia va ser clarament insuficient i en Josep manifestava que hi van passar gana. Al novembre del mateix 1939 encara fou traslladat a un altre camp, situat a la localitat de Septfonds. Però França ja estava en guerra amb Alemanya. Fins llavors, els francesos havien insistit molt a fer tornar a Espanya els refugiats republicans. Molta gent gran s'hi va avenir, i van retornar a l'Espanya franquista, però la gran majoria dels joves es van quedar a França. Ara, però, amb el nou conflicte en marxa, França utilitzaria la seva mà d'obra per dur a terme tasques de fortificacions o, directament, engrossir el seu exèrcit.

El govern francès va fer tres propostes als refugiats espanyols: incorporar-se a la Legió estrangera; als batallons de marxa (totes dues opcions militars) o bé unir-se a les Companyies de Treballadors Estrangers,⁴¹ que realitzaven bàsicament treballs de fortificació a la frontera amb Alemanya. En Josep deia

⁴⁰ El camp de *Le Vernet* fou construït durant la Primera Guerra Mundial per acollir a presoners de guerra. A partir de febrer de 1939 va acollir els més de 10.000 combatents espanyols de la 26 divisió republicana -antiga Columna Durruti que havien traspasat la frontera. El govern francès va qualificar als interns del camp com a "republicans extremistes i perillous". https://ca.wikipedia.org/wiki/Camp_d%27internament_de_Vernet_d%27Ari%C3%A8ja

⁴¹ Les Compagnies du Travailleurs Étrangers (CTE) foren creades pel govern francès l'abril del 39 davant l'amenaça de guerra per l'expansionisme nazi. Estaven dirigides als estrangers beneficiaris del dret d'asil d'entre 20 i 48 anys. Van treballar especialment en tasques de reforç a la Línia Maginot i a la frontera italiana. Van arribar a acollir uns 55.000 republicans espanyols. Cada companyia estava formada per 250 homes dirigits per un oficial francès. https://ca.wikipedia.org/wiki/Companyia_de_Treballadors_Estrangers

que ja havia lluitat en una guerra, així que va elegir, com la majoria dels republicans espanyols, la tercera opció.

El seu somni havia estat marxar a Anglaterra per començar una nova vida, però l'inici de la nova guerra no li havia permès. Fou inscrit a la 22ª Companyia. En Josep recordava els temps que va passar en aquesta companyia com una bona època. Els republicans espanyols es van guanyar el respecte dels francesos, que van deixar de veure'ls com a assassins i delinqüents perillosos per passar a apreciar la seva feina. En Josep, com molts altres companys seus, anava a ajudar, en el seu temps lliure, als pagesos de la zona, que en molts casos tenien als fills a l'exèrcit. Recorda concretament a un senyor d'edat avançada que tenia vaques i li donava llet a canvi de la seva ajuda.

Fig 19. Josep Figueres, el segon per la dreta. A França abans de ser detingut pels alemanys.

Aquell canvi en la imatge que d'ells tenien els habitants de la zona els va anar molt bé psicològicament, ja que es van tornar a sentir útils i estimats.

La companyia d'en Josep treballava en l'ampliació i manteniment de l'anomenada Línia Maginot, tot un seguit de grans fortificacions a la frontera francesa amb Alemanya.

11.3 En mans dels alemanys

La Línia Maginot no va servir per evitar que França fos envaïda en poques setmanes pels exèrcits alemanys, el juny de 1940. Josep Figueras recorda l'aviació alemanya llençant-los pamflets on se'ls invitava a rendir-se i com l'exèrcit francès va fugir en desbandada i els van abandonar. Finalment, la companyia d'en Josep fou rodejada a la ciutat d'Épinal, a la regió dels Vosgos amb més soldats francesos. Tot i els temors inicials de ser executats pels alemanys, aquests els van tractar inicialment com a presoners de guerra i, per tant, estaven emparats per la Convenció de Ginebra.⁴² Se'ls havia de tractar correctament.

Per tant, el primer destí d'en Josep i dels altres presoners republicans, així com de la resta de presoners francesos, foren els camps de presoners dels alemanys, coneguts com a *Stalags*. Allí el tracte era bo i el menjar suficient. En Josep Figueras va estar en primer lloc a l'Stalag VIII-C, situat a la ciutat polaca de Zagan. Però les coses van començar a anar malament per als refugiats espanyols quan el règim franquista, amb el ministre d'exterior Serrano Suñer al capdavant, va donar llum verda al govern nazi per desfer-se'n. Pel govern espanyol, fora d'Espanya no hi havia espanyols.⁴³

⁴² Els convenis de Ginebra són una sèrie de tractats internacionals on es regula l'actuació dels països en casos de guerra. També s'especifica el tracte que s'ha de donar als presoners de guerra i els seus drets <https://www.icrc.org/es/document/los-convenios-de-ginebra-de-1949-y-sus-protocolos-adicionales>

⁴³ El canvi de la condició de presoners de guerra de l'exèrcit alemany (Wehrmacht) a presoners polítics de la policia política (Gestapo) es va produir per un acord entre els governs nazi i franquista. Això implicava el trasllat des dels *Stalags* (on regien les normes de les convencions de Ginebra) als camps de concentració on estaven completament a les mans de les autoritats nazis. Per aquest acord, els presoners republicans espanyols van passar a ser considerats apàtrides, ja que el govern franquista no els reconeixia com a ciutadans espanyols. Això es va traduir en el distintiu del triangle invertit de color blau. El ple coneixement de les autoritats franquistes del destí dels refugiats republicans queda clar amb el cas del tren dels 927 d'Angulema. En aquell cas, les autoritats alemanyes van preguntar fins a quatre vegades a les espanyoles si es feien responsables d'aquelles persones (moltes de les quals eren nens) i des d'Espanya mai es va emetre cap resposta. A més, en casos molt concrets les autoritats espanyoles van moure els fils necessaris per treure a persones dels camps nazis. Sabien, doncs, el que estava passant i ho haguessin pogut evitar, però, simplement, van deixar que els nazis fessin fora les fronteres espanyoles el que ells estaven fent aquí. <https://www.memoriacatalunya.org/articles/art50.htm>

El primer senyal d'aquest canvi per als presoners espanyols va ser la visita de la Gestapo als Stalags per interrogar els republicans. En Josep recordava preguntes com *-Perquè havia participat en la guerra contra Franco? -A quin partit polític pertanyia?*, i van fer una fitxa de cada presoner. Dies més tard, Josep Figueres era traslladat a un nou camp de presoners situat a la ciutat alemanya de Trèveris: l'Stalag XII-D. S'hi van estar una temporada, però ja estaven condemnats, el seu destí era Mauthausen.

El mes de gener de 1941 en Josep fou obligat a pujar a un tren de transport d'animals. Hi anaven un total de 755 republicans espanyols. 524 van morir a Mauthausen i els seus subcamps. Només 231 van sobreviure. El viatge va durar tres eterns dies amb les seves nits. Feia molt de fred. Estaven tan atapeïts que no es podien bellugar i el menjar es va acabar aviat. Van estar moltes estones aturats, ja que els altres trens semblava que sempre tenien preferència. Es movien preferentment de nit. Josep va veure, per una escletxa al vagó, el nom de l'estació de Munic i finalment, el tren es va aturar en una estació amb un nom desconegut: Mauthausen.

11.4 Mauthausen

Quan van arribar a l'estació de Mauthausen era fosc. En Josep recorda les llanternes dels guàrdies de les SS que els esperaven i els lladrucs dels seus gossos. Feia molt fred. Era el 25 de gener de 1941 i els van fer anar corrent des de l'estació de ferrocarril, fins al camp, situat a uns 3 o 4 quilòmetres. Josep va comprendre que allò no era un camp com els que havia estat a França com a refugiat, o un dels Stalags per presoners de guerra. Allò era diferent. Molt pitjor.

Un cop traspassades les portes del camp, els van fer deixar les pertinences, els van portar fins a les dutxes i després se'ls va rapar el pèl deixant-los només una franja de cabell al centre del cap que tenia per objectiu identificar-los fàcilment en cas de fuga. I a partir d'aquell moment va deixar de ser Josep Figueras Solé, per convertir-se en un número: el 4437, que va haver d'aprendre amb urgència, ja que era amb aquest número que eren cridats els presoners.

No respondre podia significar un càstig sever. En Josep, però, els primers dies li va costar aprendre-se'l. Afortunadament es va fixar en un deportat basc que tenia el número anterior. Per tant, durant les crides, Josep es fixava en el basc, quan aquell responia significava que el següent era ell. Després els van donar l'uniforme que portarien d'ara endavant: una mena de pijama amb ratlles verticals. I semblava que no eren els primers propietaris d'aquella roba: la que li havien donat a Josep Figueras tenia forats de bala.

Josep fou destinat inicialment a la pedrera del camp. Era una feina duríssima. Allí va conèixer un pres polític alemany que li va donar tres consells bàsics per sobreviure a la brutal rutina del camp: primer, no pensar en la família, ja que això portava a la melangia i feia baixar la moral. En segon lloc, guardar sempre que es pogués les forces; no treballar de manera continuada ni fer sobreesforços i baixar el ritme si els SS no miraven. I el tercer i darrer consell: rodejar-se de companys optimistes per evitar caure en una espiral pessimista col·lectiva.

Les racions de menjar eren molt escasses i més tenint en compte l'esforç físic descomunal que duïen a terme els presoners (especialment els que treballaven a la pedrera). Al matí se'ls donava cafè. Al migdia una sopa de verdures que anaven variant segons la temporada: cols, naps, espinacs, etc. Josep va descobrir que si acudia al repartiment d'aquesta sopa dels primers, només li posaven caldo. Per tant, era molt important posar-se a la filera dels últims. D'aquesta manera rebien més verdura al plat.

Postkarte
Carte postale

Geprüft
K. L. M.

Empfangsort:
Lieu de destination

Absender:
Expéditeur

Vor- und Zuname:
Nom et prénom

Gefangenennummer:
No du prisonnier

Lager-Bezeichnung:
Nom du camp

LAGER MAUTHAUSEN (OBERDONAU)
DEUTSCHLAND

Anordnung im Schriftverkehr mit Gefangenen
1. Der Gefangene darf alle 6 Wochen einmal schreiben und Post empfangen. (Nicht mehr als 26 Worte nur persönliche Familienschriften.) Beilegen von Briefmarken (Coupon Reponse-International) ist erlaubt.
2. Paket- und Geldsendungen sind gestattet. Beilegen von Fotos verboten.

Instructions de Correspondance avec Prisonniers
1. Le prisonnier a l'autorisation d'écrire et de recevoir la Correspondance une fois par 6 semaines. (Pas 26 Mots strictement personnels et familiale seulement.) Il est permis d'ajouter des timbres postal (Coupon Reponse International).
2. Les envois de paquets et d'argent sont permis. Interdit d'ajouter des Photos.

Der Lagerkommandant.

Queridos padres hermanos: Salud y bien. He recibido una carta tuya de mi madre. Ante espero paquete jersey camisas para fotos. Un abrazo. Salud y suerte.

25-1-44

Josep Figueras

Fig 20. Carta enviada per en Josep a la seva família desde Mauthausen l'any 1944.

A la nit, una mica de pa d'embotit. Aquelles racions eren clarament insuficients i molts presoners morien desnodrits i d'esgotament. Josep Figueras, amb una alçada superior al metre setanta va arribar a pesar 37 quilos. En aquests casos la solidaritat dels companys sempre permetia rebre una mica més d'aliment (els companys que treballaven a les cuines els portaven a vegades pells de patates. S'ho menjaven tot.

Les condicions de vida al camp eren duríssimes. Es llevaven abans de les 5 i la jornada de treball s'allargava fins a les 12 hores diàries. Només els diumenges tenien descans. En Josep recordava alguns partits de futbol organitzats entre els presoners, combats de boxa, però també hi havia les situacions especials com podien ser desinfeccions, assistència a execucions o càstig.

En Josep recordava la solidaritat entre els presoners tot i que era evident que les relacions entre presoners espanyols i polonesos no eren bones. Els polonesos, profundament catòlics, acusaven els espanyols d'assassins de capellans, anticlericals i ateus i això creava friccions importants. Els espanyols anaven sempre en grup, ja que, segons recordava Josep, si un espanyol sol es trobava amb un grup de polonesos, podia sortir malparat. Amb els presoners txecs en canvi, les relacions eren molt bones.

11.5 L'estada als *kommandos*

Els més de quatre anys que Josep va estar en mans dels nazis no es van limitar al camp central de Mauthausen, sinó que fou destinat a diferents subcamps. El primer fou el *kommando* Bretstein. Afortunadament, el tracte en aquell subcamp fou molt millor: no hi havia filats, no havien de formar cada dia ni imperava la violència del camp central. Eren només 300 presoners (tots espanyols) i es van dedicar a construir la carretera d'una explotació forestal. En Josep hi va estar dos anys.

Passat aquest temps el van destinar a un altre subcamp situat a Styer. En Josep va treballar en fàbriques d'armament. Construïen els motors dels caces

Messerschmitt 109, peces de tanc i altre material bèl·lic. Aquí el treball era molt més dur i això va provocar un significatiu esgotament d'en Josep. Les autoritats del subcamp van decidir traslladar-lo de nou al camp central. El trajecte entre Styer i Mauthausen el va fer en un dels camions que els nazis utilitzaven per gasejar a presoners molt dèbils. Aquests trajectes els solien fer entre Mauthausen i Gusen. En Josep es va passar tot aquell trajecte aterrit, esperant que el gas comencés a sortir en qualsevol moment. Però no va ser així. Va arribar al camp central i es va poder recuperar a la infermeria, en gran part, gràcies a les atencions d'un metge madrileny que hi treballava. Un cop recuperat es va presentar voluntari per tragar cadàvers i portar-los als crematoris. Però aviat fou traslladat a un nou subcamp.

A la ciutat de Passau hi va haver tres subcamps: Passau I, II i III. En Josep fou enviat al primer per realitzar treballs per desviar el curs d'un afluent del Danubi i finalment, a Passau II. En aquest subcamp hi va estar fins al final de la guerra. Es dedicaven a descarregar barcasses amb mercaderies que venien pel Danubi des d'Hongria.

11.6 Anècdotes

Al camp central, un dels companys de barracó tenia tant de fred que es va apropar a l'estufa de l'habitació del cap de barracó. Aquest li va donar tants de cops a les costelles amb una fusta que va morir als dos o tres dies. Va perdre la vida per una mica d'escalfor.

Al subcamp de Styer, estant ja molt esgotat, un dia en acabar la jornada de treball va arribar un camió de grava. Els SS li van dir a Josep i uns quants companys més que el descarreguessin. Un dels guàrdies es va fixar que Josep amb prou feines podia agafar la pala. I es va apuntar el seu número en un paper que es va guardar a la butxaca. Allò podia ser una condemna a mort.

Però era divendres i els guàrdies solien sortir a divertir-se pels pobles del voltant. Llavors, Josep li va comentar a un altre presoner que netejava el barracó dels guàrdies que busqués per les butxaques dels uniformes el paper amb el seu número i el fes desaparèixer. I així ho va fer. L'endemà, el guàrdia sabia que s'havia apuntat el número d'un presoner, però tots estaven tan primos i demacrats que no va saber identificar qui era. En Josep va salvar la vida.

Quan Josep estava en el darrer subcamp, a Passau II es dedicaven a descarregar barcasses que remuntaven el Danubi i solien portar productes alimentaris. Quan arribaven lots de llaunes en conserva, en Josep, amb l'ajuda d'un petit ganivet, n'obria alguna de petita i se'n menjava el contingut, deixant el pot buit de nou a la caixa. Va aprendre fins i tot a saber quin producte contenien per la numeració de la llauna. Un dia, però, va agafar un pot massa gros i no s'ho podia acabar tot sol, així que va prendre el pot i el va compartir durant el trajecte amb camió fins al subcamp, amb els seus companys. Però el pot (de melmelada) era molt gran i el trajecte massa curt. Arribarien abans d'acabar-se'l i si els trobaven els guàrdies, els podien matar. Així que es van posar tots a menjar la melmelada amb les mans. Quan van arribar, el pot estava buit però en Josep i els seus companys tenien la cara plena de melmelada. Afortunadament, els guàrdies ho van passar per alt i no els va passar res.

Un dia, al camp central, en Josep va sortir del barracó a la nit per orinar, ja que les latrines estaven a l'exterior. Feia fred i va decidir, per acabar més aviat, orinar sobre la neu però fou descobert. El van castigar a rebre 25 fuetades al cul. A més, com passava a tots els presoners que rebien aquest càstig, va haver de comptar en alemany cada fuetada. Equivocar-te significava que el compte tornava a zero.

Acabada la guerra, els americans li van facilitar el viatge a França, país que havia decidit acollir-los. Abans però, va voler fer parada en un petit poblet austríac anomenat Braunau. Volia veure la casa natal d'Adolf Hitler.

11.7 L'alliberament

En Josep seguia a Passau II quant el 5 de maig de 1945 els SS els van fer marxar en direcció a un altre subcamp, Ebensee, on els presoners havien excavat grans túnels subterranis. Les tropes americanes estaven molt a prop. Llavors, aprofitant un descuit dels guàrdies, juntament amb tres companys, van fugir i es van amagar durant tres dies. Llavors van decidir separar-se per evitar, si els atrapaven, que els matessin a tots junts. Però era ja 8 de maig i Alemanya s'acabava de rendir. Josep va fer cap a una granja on li van explicar que la guerra havia acabat. Llavors va poder contactar amb les tropes americanes les quals li van facilitar el trasllat a França. Un cop a París, va quedar clar que el govern de Franco continuava fort a Espanya i que el seu enderrocament i la tornada a la seva terra seria impossible. Els francesos li van oferir anar cap a sud del país, però ell va preferir quedar-se a la capital.

11.8 La vida després de Mauthausen

Es va unir a una Federació de Deportats Espanyols, a més de ser membre actiu del Partit Comunista. Inicialment va viure en una pensió, però una família francesa el va acollir. Era un matrimoni sense fills. L'home era jueu i es va posar a viure amb ells. Va tenir diverses nívies i va treballar en fàbriques i en els ferrocarrils. Però no es trobava massa bé de salut.

Fig 21. Josep apareix al mig de la fotografia amb la seva família d'acollida de França.

Fig 22. Josep apareix a la dreta de la fotografia, treballant a la reconstrucció dels ferrocarrils a França.(1944-1948).

Llavors, en una revisió mèdica, l'any 1948, li van detectar un problema cardíac. Aquesta circumstància el va fer decidir tornar a Catalunya, a Fontscaldes, el seu poble. Va creure que el clima més sec d'aquí li aniria millor. Però havia de tornar legalment. Va informar les autoritats espanyoles la seva intenció de tornar.

No hi havia cap denúncia contra seva. Durant la guerra només havia estat un soldat ras, sense càrrecs i va poder tornar sense problemes. Va passar la frontera el 22 de gener de 1949, gairebé deu anys després d'haver passat a França durant la retirada republicana. No havia vist més a la seva família. Un cop a casa va continuar fent de pagès, molt controlat això sí, per la guàrdia civil. Li controlaven especialment les cartes que enviava i el van obligar a anar a missa els diumenges. A més, un cop a l'any l'alcalde de Valls li havia de signar un document. Tot i això, es va poder casar amb una noia del poble i refer la seva vida. Mai va perdre els seus ideals.

11.9 Seqüeles

L'experiència del camp fou un trauma extraordinari. En Josep afirmava, ja de molt gran, que cada dia pensava en el camp i la seva dona es referia als malsons que patia moltes nits, malsons que el portaven a cridar en veu alta. Tot i això, es va veure capaç de tornar al camp amb motiu del 25è aniversari de l'alliberament del camp, l'any 1970 i sempre va mantenir l'amistat amb antics companys deportats com ell. Molts s'havien quedat a viure a França i a les vacances, si venien a Catalunya, passaven a veure a Josep. Però Els va perdonar perquè, com deia en Josep, si no perdonéssim, sempre estaríem en guerra.

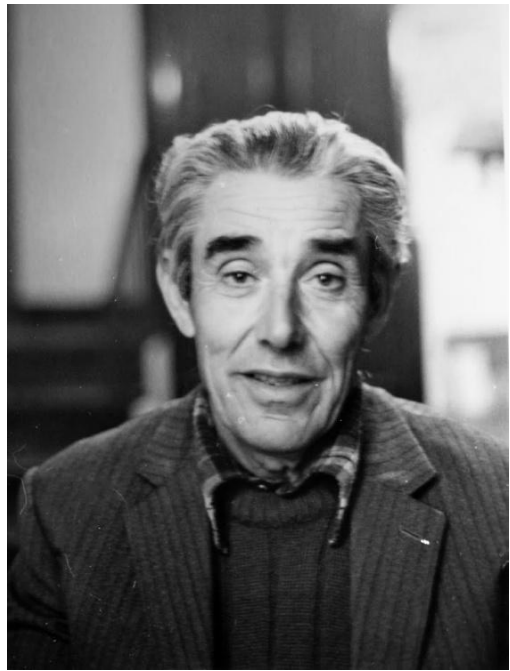

Fig 23. Josep Figueres als 70 anys.

12. CONCLUSIÓ

Centenars de milers de persones van haver d'exiliar-se a França a principis de 1939. Fugien del règim feixista del general Franco, que estava a punt de guanyar la guerra. A França, però, es van veure atrapats per la Segona Guerra Mundial i van caure a les mans dels nazis.

La bona sintonia entre el govern de Franco i l'alemany va fer que uns deu mil d'aquells republicans fossin privats de llibertat als camps de concentració nazis. No se'ls va concedir el dret de ser tractats com a presoners de guerra i des d'Espanya no se'ls va reconèixer com a ciutadans espanyols. El govern espanyol va deixar que fossin els nazis els que li fessin la feina represiva contra els republicans fora les fronteres. En aquest aspecte, la figura de Ramón Serrano Suñer, cunyat de Franco i ministre d'afers exterior d'Espanya hi va tenir molt a veure.

4427 espanyols van morir a Mauthausen i els seus subcamps. En total, comptant tots els camps de concentració que hi havia, hi van morir més de 5000 republicans (majoritàriament homes, però també algunes dones).

El més greu, però, fou que, mentre la resta de països van rebre i homenatjar els seus deportats supervivents un cop acabada la guerra, a Espanya, on la dictadura franquista va continuar durant 30 anys més, els supervivents o bé no van poder tornar, o si ho van fer, van haver de callar i sotmetre's a aquells contra qui tant havien lluitat. Però un cop recuperada la democràcia, tampoc hi va haver cap pressa per revelar el que havia passat. Els reconeixements institucionals han arribat tard. Avui en dia ja no queden supervivents espanyols republicans vius. El darrer, Juan Romero, va morir el passat mes d'Octubre.

En aquest treball s'han aportat dues històries alhora fascinants i terribles, dues històries personals que ens expliquen de primera mà l'horror de la repressió nazi. A més, aquests dos relats ens donen testimonis de les dues vies per les que els republicans espanyols van fer cap als camps de concentració: com a presoners de l'exèrcit alemany (majoritàriament provinents de les companyies

de treball voluntari) o bé víctimes de la primera deportació massiva de civils feta pels alemanys, com va ser el cas de la família Quesada i el tren dels 927 d'Angulema.

Malauradament, hem arribat uns anys tard per haver pogut entrevistar directament als supervivents ja que, com hem dit, aquests darrers temps han mort els darrers que quedaven vius. Queda, però, el testimoni de les seves famílies, que en molts casos guarden com un tresor la història del pare o de l'avi i estan disposats a explicar-la per a que amb el pas dels anys i de les generacions no caiguin en l'oblit.

També cal dir que l'actual situació de pandèmia ha estat una dificultat per fer les entrevistes (en el cas de l'entrevista a l'Adelina Figueres es va haver de fer telemàticament ja que jo havia donat positiu per covid) i per poder treballar a la seu d'Amical Mauthausen, ja que durant el confinament va estar tancada.

S'ha de remarcar que aquest és un tema obert. Queden milers d'històries de deportats a Mauthausen i altres camps que encara permaneixen inèdites. Seria molt interessant que, abans que el pas del temps no les esborri, puguin ser recollides i conservades per la posteritat. El sacrifici que van fer totes aquelles persones lluitant per la llibertat i la democràcia cal que sigui recordat, tant a nivell general com a nivell personal, perquè recordar-los és el major homenatge que els podem fer. Per tant, espero que altres estudiants es puguin interessar per aquest tema, i especialment, m'agradaria que es tractés el tema de les presoneres republicanes que van patir els camps nazis. Aquestes presoneres han estat doblement oblidades: primer, per la particular amnèsia històrica de l'estat espanyol que he comentat i, en segon lloc, pel fet de ser dones. Més enllà de la Neus Català, segur que hi ha centenars de casos de dones espanyoles que van patir el cautiveri nazi i mereixen que les seves vides siguin explicades.

Personalment aquesta recerca m'ha permés descobrir un món que desconeixia i m'ha fet reflexionar sobre el perill dels totalitarismes. Avui, que les democràcies estan qüestionades, que l'extrema dreta treu el cap amb força, cal recordar el que va passar, recordar-ho i lluitar per que aquella dramàtica època no torni a fer-se realitat.

11. WEBGRAFIA

Sapiens. El nazisme. Visitat el 17 abril 2020.

[.https://www.sapiens.cat/cerca.html?search=nazisme](https://www.sapiens.cat/cerca.html?search=nazisme)

Wikipedia. Partit dels treballadors Alemanys. Visitat el 17 abril 2020.

https://ca.wikipedia.org/wiki/Partit_dels_Treballadors_Alemanys

Wikipedia. El nazisme- Sturmabteilung. Recuperat el 25 març 2020.

<https://es.wikipedia.org/wiki/Sturmabteilung>

Anne Frank house. El nazisme. Visitat el 25 març 2020.

<https://www.annefrank.org/es/ana-frank/en-foco/alemania-1933-de-la-democracia-la-dictadura>

Infornazi. Els camps de concentració. Visitat el 29 març de 2020.

<https://sites.google.com/site/infornazi/l-arribada-de-hitler-al-poder/les-politiques-aplicades/els-camps-de-concentracion>

Wiki. Definició de Kapo. Visitat el 14 juny de 2020.

[https://es.qwe.wiki/wiki/Kapo_\(concentration_camp\)](https://es.qwe.wiki/wiki/Kapo_(concentration_camp))

La Sexta. Seqüeles després de Mauthausen. Visitat 15 juliol de 2020.

https://www.lasexta.com/programas/sexta-columna/noticias/muchos-se-suicidaron-no-soportaron-las-secuelas-ni-el-sentimiento-de-culpa-la-tragica-realidad-de-los-supervivientes-tras-la-liberalizacion-de-mauthausen_201810265bd377670cf2ebf01bf61b5d.html

La Vanguardia. Mauthausen. Visitat el 15 juliol de 2020.

<https://www.lavanguardia.com/cultura/20200505/48973724359/registro-online-espanoles-campos-concentracion-nazi.html>

Cazarabet. Mauthausen. Visitat el 19 juliol de 2020.

www.cazarabet.com

Holocausto en español. Tipus i terminología dels camps nazis. Visitat el 12 juny 2020.

<http://holocaustoenespanol.blogspot.com/2009/12/los-campos-nazis-tipos-y-terminologia.html>

Mauthausen Memorial. Camp de concentració, Mauthausen. Visitat el 12 juny 2020.

<https://www.mauthausen-memorial.org/es>

Enciclopedia del holocausto. Tipus de presoners. Visitat el 25 juliol de 2020.
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/es/article/classification-system-in-nazi-concentration-camps>

Jewish Virtual Llibrary. Mauthausen i els comandos. Visitat el 27 juliol de 2020.
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/subcamps-of-mauthausen>

ARMENGON, Montse. *El convoy de los 927 Mauthausen*. 2TVE.6-2-05. Visitat el 21 juliol de 2020.
<https://www.youtube.com/watch?v=0dqMix6nEos>

Foro segunda guerra mundial. *Kommando Poschacher*. Visitat 1 agost de 2020.
<http://www.forosegundaguerra.com/viewtopic.php?t=4500>

The free dictionary. JSU. Visitat 11 juliol de 2020.
<https://es.thefreedictionary.com/JSU>

Wikipedia. Camp de Vernet. Visitat 22 agost de 2020
https://ca.wikipedia.org/wiki/Camp_d%27internament_de_Vernet_d%27Ari%C3%A8ja

Wikipedia. Companyia de Treballadors Estrangers. Visitat 12 setembre de 2020.
https://ca.wikipedia.org/wiki/Companyia_de_Treballadors_Estrangers

12. BIBLIOGRAFIA

- REVERTE, Jorge M^a.- *La caída de Catalunya*, ed. Crítica, Barcelona, 2006.
- ROIG, Montserrat - *Els catalans als camps nazis*, ed.62. Barcelona, 2001.
- PÀMIES, Teresa - *Los que se fueron*, Ed. Martínez Roca, Barcelona, 1976.
- PERNAU, Josep - *Diario de la caída de Cataluña*, Ediciones B, Barcelona, 1989.
- V.V.A.A, - *La deportación, El horror de los campos de concentración*. Ultramar Editores, SA, Barcelona, 1996.
- V.V.A.A, - *Crónica de la humanidad*, Plaza & Janes Editores S.A, Barcelona, 1987.
- TORAN, Rosa - *Els camps de concentració nazis*, Paraules contra l'oblit, Edicion 62, Barcelona 2005.
- AMILL, Jose de Dios (Fraga-Huesca, 1910-2002): *La verdad sobre Mauthausen*, 1995, Barcelona, Sirius edicions, p. 23.
- AMAT-PINIELLA, Joaquim (Manresa-Barcelona 1913 – Barcelona 1974): *KL Reich*, 2001. Barcelona. Edicions 62, pp. 215, 216. Traducción propia.
- MARIN CORBERA, Martín, *Andalucía en la historia*. Centro de Estudios Andaluces. Any VIII, num 28, juny 2010.

13. ANNEXOS

ANNEX I – Entrevista José Quesada.

El miércoles 28 de noviembre, en la terraza del Galician, las estufas de estilo pirámide apenas calientan las tapas.

Al momento, pasa volando un ser precario, repartidor de Glovo («*Entrega en unos minutos*»). Y cerca de allí, el perro que se mea en la farola rota, el atontado pegado a la pantalla de móvil de seiscientos euros, las fantasías sexuales en *Gran Hermano Vip* («*Asco y vergüenza*»).

Reunión de cuatro hermanos y su padre.

Se vieron las caras, arropándose, como la escolta del presidente de China, Ji Jinping.

Javier Quesada (Barcelona, 1957), pacificador, que podría atemperar los ánimos en la segunda vuelta del Boca Juniors-River Plate, en la Copa Libertadores de América; Carlos Quesada (Barcelona, 1960), que podría ser la maldición de las cumbres del G-20, porque incide en la educación del pueblo para vencer la élite; Óscar Quesada (Barcelona, 1962), que podría parar con la mano un cazabombardero *A-4AR Fightinghawk*, porque, como decía Einstein, la voluntad supera la fuerza atómica, y Aurora Quesada (Barcelona, 1967), que escucha amorosamente, en silencio, como el mar callado que, una y otra vez, pasa por el estrecho de Kerch. Cuatro hermanos nacidos en Barcelona que hablan así de su padre, en este orden: «Un hombre bueno»; «Un hombre humanista»; «Un hombre tranquilo»; «Un hombre que no se mete en problemas».

Ese hombre es José Quesada (Esparraguera, Barcelona, 1928), vecino de la calle Energía desde 1961. Aún conserva el carné de Seat, pues fue de los primeros en entrar (1953) y de los últimos en salir (1988).

La historia de José, regalada, es de pasado y también de presente.

Se extiende hasta las pocilgas de la memoria atávica, la que es imposible edulcorar.

La historia de José se podría enterrar en una cuneta y de ella sacaríamos sus desgraciados huesos.

En resumen: cuando tenía 12 años, en 1940, a José le metieron en un vagón de tren atestado de familias de españoles derrotados en la Guerra Civil. Les enviaron al campo de concentración de Mauthausen, en Austria. Cuando llegaron, exhaustos, malolientes, hambrientos como dientes secos, les separaron: los hombres a un lado, las mujeres al otro. A su padre, Ciriaco, y a su hermano, Félix, les internaron en el campo. A José no le aceptaron; las SS vieron en él un mequetrefe que no medía un palmo. A José, roto como las pantallas de móvil, le encerraron de nuevo en los vagones, y también a las mujeres, y les devolvieron a España.

Chalecos amarillos, vacíos absolutos, limusinas.

Esta es su vida.

Y donde la memoria falla, sus hijos, los cuatro hermanos, rellenan los huecos, corrigen, puntualizan.

Reportero.—¿Puedo grabar?

José Quesada.—Mi padre [Ciriaco] se colocó en La Seda, en El Prat de Llobregat.

R.—¿A su padre no le enviaron al frente en la Guerra Civil?

J. Q.—Cuando se acercaron los *nacionales*, subieron todos a un camión que se fue hasta Olot.

R.—¿Él se había significado ideológicamente?

J. Q.—Sí, en la CNT. Todos eran de la CNT entonces.

Las hermanas del padre de José tejieron una de las banderas que ondearon en el funeral del líder anarquista Buenaventura Durruti, en noviembre de 1936.

De fondo, se escucha la letra de *Mi gente*, del cantante colombiano de reguetón J. Balvin: «*El mundo nos quiere, nos quiere, y me quiere a mí*».

R.—Siga...

J. Q.—Nos bajamos en Olot y continuamos andando. Íbamos con unos amigos de El Prat...

Carlos Quesada.—Los Cortés. Una familia con varios hijos. Ellos están en El Prat desde 1937, porque trabajaban en La Seda. Te cuento: la madre de mi padre, Encarnación, tenía cuatro hermanas; una de ellas estaba casada con el hijo de un Guardia Civil, de esos de fino bigote. La FAI le mató. Entonces, en 1939 se van en los últimos camiones que salen para el exilio, cruzan el puente del río Llobregat y luego lo dinamitan para retrasar el avance de los fascistas.

J. Q.—El puente era conocido como Les Tres Punxes, porque tenía tres arcos.

R.—¿Ya no existe ese puente?

C.—No, hoy hay otro.

J. Q.—Pasamos la frontera, andando. Los camiones los lanzaron por un barranco...

R.—He visto fotos de Robert Capa de cuando estaba en Portbou, en febrero del 39.

Óscar Quesada.—¿Por qué os dejaron en Olot y no seguisteis adelante?

J. Q.—No sé el motivo, supongo que hasta que no pudo más el camión. Andamos un par de días con sus noches. La primera noche dormimos en una masía y cuando se presentaron los dueños, el pajar ya estaba todo ocupado.

R.—Recordará el cansancio y el frío, ¿no?

J. Q.—Para mí era todo una aventura.

C. Q.—A mí tío, Félix, que acabaría en Mauthausen, le hicieron una entrevista en la que cuenta cómo llegó a Francia. Explicó que, en la huida al exilio, iban mis abuelos, Ciriaco y Encarnación, y mi padre y sus hermanos: Violeta, la pequeña, que tenía un año y que luego moriría de pulmonía en Angulema; Félix y Encarnita, que aún vive y que entonces tenía cuatro años.

En la terraza del Galician, una niña pequeña berrea y grita las reglas de un juego, algo ensordecedor. Detrás, se oyen como mariposas electrónicas, como vencejos.

Suena una trompeta en algún vídeo que corre por whatsapp.

J. Q.—Los gendarmes nos separaron. A una parte de mi familia la mandaron al campo de Argelès-sur-Mer, junto a la playa, y a otros, mujeres y niños, nos dejaron en Angulema. Recuerdo muy bien que nos dieron de comer...

Javier Quesada.—La población civil se portó bien. Mi tía nos contó que había habido violaciones en algunos campos, que era un drama...

J. Q.—De Angulema fuimos a Draguignan, en la Costa Azul.

Los críos golpean las mesas como armados de bombas de humo y misiles pirotécnicos. Zapatillas deportivas con lucecitas parpadeantes, aparatos electrónicos conectados a internet. Suben el volumen de los vídeos... Cuesta oír a José.

R.—¿Perpiñán?

J. Q.—No, Draguignan. Al cabo de un tiempo, un año o así, reclamaron a mi padre por mediación de la Cruz Roja, y la familia se volvió a juntar en Angulema.

C. Q.—Mi abuelo, Ciriaco, fue internado en uno de los campos de las playas del Rosselló y mi abuela y mis tíos y mi padre fueron enviados al departamento de la Charente. Fueron momentos muy duros y tristes. Estuvieron en Ruelle-sur-Touvre hasta que al comienzo de la Segunda Guerra Mundial les trasladaron al campo de Les Alliers, en Angulema, donde se pudieron reencontrar.

J. Q.—Mi hermana pequeña ya había muerto...

Ja. Q.—La pequeña, Violeta, no pudo resistir. Ellos eran cuatro hermanos. Estaban en 1940. ¿En Angulema la gente también se portaba bien?

J. Q.—Sí. Y no sé por qué medios, mi padre encontró trabajo en una fábrica que se estaba construyendo. Y del campo a la fábrica y de la fábrica al campo. Allí estuvimos hasta que entraron los alemanes.

Ja. Q.—El cuñado de Franco, Serrano Súñer, dijo aquella frase de «No hay españoles fuera de España». Así que los nazis podían hacer con mi familia lo que les diera la gana.

R.—¿Recuerda a los soldados alemanes?

J. Q.—Sí, sí. Y un buen día rodearon el campo, y esa mañana nos llevaron a la estación, y nos metieron en vagones de tren, como ganado.

C. Q.—Fue cuando Pétain y Hitler firmaron un acuerdo, el 22 de junio de 1940, por el que se dividió Francia en dos: en la zona ocupada por los alemanes y en la zona autónoma con capital en Vichy. Mi padre tuvo tan mala suerte que Angulema, donde se encontraban, estaba situada, por pocos kilómetros, en la parte que controlaba Hitler.

Las ruedas de las motos de alta cilindrada.

Las birras desparramadas.

Los malditos emoticonos con sal.

R.—Les meten en un tren sin saber el destino.

J. Q.—Sí, allí había mucha gente, de muchos sitios, y todos apretujados. Estuvimos varios días. Recuerdo mirar por la ventanilla y ver el paisaje nevado y ver trincheras.

Ja. Q.—Hacía la caca y el pipi allí mismo.

C. Q.—Cuatro días estuvieron en camino. Salieron el 24 de agosto de 1940.

J. Q.—Recuerdo que la comida era una papilla amarga.

R.—¿Cuánta gente podría haber?

Ja. Q.—Novecientos veintisiete, es el tren del libro *El convoy de los 927*, de Ricard Belis y Montse Armengou.

El 24 de agosto de 1940, un tren con 927 refugiados españoles —muchos de ellos catalanes— salía de la estación de Angulema, en la región francesa de la

Charente. Las tropas alemanas de Hitler acababan de dividir Francia en dos, y los refugiados creían que los llevaban a la zona no ocupada. Pero pronto se dieron cuenta de que iban hacia el norte. Cuatro días más tarde, llegaron al pueblo de Mauthausen. No les sonaba de nada el nombre de un campo de concentración que, en unos años, sería uno de los símbolos del holocausto y el exterminio. En aquel lugar se produjo una dramática separación: los soldados alemanes obligaron a apearse a los hombres, a partir de los 13 años de edad, sin importar que se tratara de ancianos o niños. Era el inicio de la tragedia.

ANNEX II

Relato escrito por Carlos Quesada Ibars poniéndose en la piel de su padre, José Quesada Herrerías, integrante del convoy de los 927 e hijo y hermano respectivamente de los deportados Ciriaco y Félix Quesada.

1 / De Almería a Esparraguera

Era el año 1927 cuando mis abuelos maternos con sus siete hijos emigraron del pueblo almeriense de Serón hacia Barcelona. Entre ellos iba mi madre, su marido, Ciriaco Quesada, y mi hermano Félix, que tenía un año de edad.

Se instalaron en Esparraguera para trabajar en la Colonia Sedó, fábrica textil de las muchas que había en Cataluña, a orillas del río Llobregat.

Y allí fue donde yo, José Quesada Herrerías, vine a este mundo el 28 de agosto de 1928. En esos años mi familia comenzó su militancia en la CNT.

Según me explicaron mis tías, fueron ellas las que tejieron la bandera de la federal del Textil de Esparraguera, que lució en el funeral de Durruti.

2 / De Esparraguera al Prat de Llobregat

Antes del comienzo de la guerra de España, nos fuimos a vivir al Prat de Llobregat, a la calle Eusebio Soler 10, más cerca de la fábrica de la Seda, lugar donde nació nuestra hermana Encarnita y Violeta.

Durante esos años, mi padre iba asiduamente al ateneo de la CNT a preparar paquetes que enviaban al frente. Recuerdo que durante esos años, cogíamos melones o sandías del huerto y los echábamos al canal del río, para recogerlos más adelante y poder comerlos.

A finales de enero de 1939 toda la familia salimos desde El Prat hacia Francia, siendo los últimos que cruzamos el puente del Llobregat antes de dinamitarlo, junto con las familias Cortes y Alcubierre. Por su parte, la familia Herrerías emprendió el mismo camino al exilio francés.

3 / De Francia a Mauthausen

A finales de Enero cruzamos a pie la frontera, por la zona de Olot. Mi padre, Ciriaco, fue internado uno de los campos de las playas del Rosellón y mi

madre y hermanos fuimos enviados al departamento de la Charente. Fueron momentos muy duros y tristes. Estuvimos en Ruelle-sur-Touvre hasta que al comienzo de la II Guerra Mundial nos trasladaron al campo de Les Alliers, en Angulema, donde nos pudimos reencontrar con nuestro padre. Mientras tanto, el resto de la familia Herrerías fue enviada a Draguignan, en el sur de Francia.

En Angulema falleció nuestra hermana pequeña, Violeta, que no pudo aguantar tantas penurias y necesidades. Aparte de este trágico hecho, el tiempo que estuvimos en Angulema pasaba entre juegos con otros niños, incluidos algunos que conocía del Prat de Llobregat, como los de las familias Cortés y Alcubierre. Todo cambió con el armisticio firmado en Francia por Pétain y Hitler el 22 de junio de 1940: Angulema quedaba en la parte ocupada por Alemania. A mediados de agosto, vi como llegaron soldados alemanes a dicha ciudad y comenzó lo que marcaría la vida de toda la familia para siempre.

Requerido por las autoridades alemanas para determinar el destino de los refugiados, el Gobierno de Francisco Franco replicó que no existían españoles allende las fronteras; de ahí que los republicanos de Mauthausen llevaran el triángulo azul de los apátridas, con una S -de *Spanier*- en el centro. El Gobierno francés se deshacía así de refugiados indeseables, Alemania obtenía una preciada mano de obra y España extendía la represión más allá de sus fronteras.

El 20 de agosto, familias completas nos subimos a los vagones de ganado de un tren. No tenía asientos, hacia calor, los más pequeños lloraban... Entre ellas nos encontrábamos la familia Cortés García, de Pechina (los padres y siete hijos), y la familia Quesada Herrerías (los padres y los tres hijos). Después de cuatro días de viaje paramos en una estación y nos hicieron bajar del tren. Vi el cartel de dónde estábamos, pero era totalmente desconocido para mí: Mauthausen. Mi periplo desde la salida de Catalunya continuaba, era el 24 de agosto de 1940. No sabía que el nombre de dicho pueblo llegaría a convertirse en uno de los símbolos del holocausto y el exterminio.

Dicho convoy, con 927 personas en su interior, es considerado como el primero en el que se trasladó a población civil hacia los campos de concentración. En

este caso fue por decisión de las autoridades nazis, españolas y del Gobierno de Vichy de exterminarlos.

Una vez en la estación de Mauthausen hicieron bajar al andén a los hombres, quedándose las mujeres y niños en los vagones. Mi hermano Félix tenía catorce años, pero era muy alto para su edad. A pesar de sus protestas y de insistir, diciendo que tenía trece, lo dejaron con el grupo de hombres. A mí, que tenía doce años y que permanecía con mi padre y hermano, un oficial de las SS me levantó en brazos por las axilas y me subió de nuevo al vagón junto al grupo de las mujeres y niños. No sabía que pasarían quince años hasta que volviera a abrazarlos.

En total 470 personas quedaron recluidas en el campo de Mauthausen, de las cuales 409 murieron.

De la familia Cortés-García que había emigrado antes de la guerra civil al Prat de Llobregat, ingresaron en Mauthausen el padre, Francisco, y los hijos mayores de 14 años: José, -herido en una pierna porque fue soldado en la guerra española- Jacinto y Manuel, con 17 y 15 años. Francisco y José quedaron allí para siempre.

4 / Mauthausen.

Ciriaco Quesada Torreblanca, nacido el 20 de Junio de 1898, 42 años, Matricula 3.855

Félix Quesada Herrerías, nacido el 04 de Mayo de 1926, 14 años, Matrícula 3.854

Félix fue el español más joven del campo de concentración: cumplió diecinueve años el día anterior a la liberación. Me contó en más de una ocasión: "Al llegar a Mauthausen, Frank Ziereis, el director del campo, nos dijo a todos los que estábamos allí que no saldríamos por la puerta, que saldríamos por la chimenea del crematorio".

En Mauthausen se dedicó a lavar calderas en las cocinas hasta que el 24 de enero de 1941 fue trasladado al campo anexo de Gusen, donde trabajó en el *Bahnbau kommando*, grupo de trabajo dedicado a la construcción de una línea de ferrocarril que conectaría la estación con el campo de Gusen. Después volvió a ser enviado al campo central para formar parte del *kommando Poschacher*, grupo de trabajo compuesto por unos cuarenta jóvenes españoles empleados en una cantera civil propiedad del empresario Anton Poschacher.

Permaneció en este kommando hasta pocos meses antes de la liberación del campo, junto a Jacinto Cortés, Manuel Cortés y otro almeriense, Rafael Castillo Díaz.

5 / Kommando Poschacher

El empresario les daba de comer diez calderas al día de nabos que nadaban en abundante agua y unos cuantos cigarrillos al mes. Trabajar en la cantera de Poschacher significaba disfrutar de ciertas ventajas: la posibilidad de salir cada

día a su trabajo en el exterior, esquivando durante unas horas la rigurosa disciplina, moverse con libertad dentro del campo, ser tratados un poco mejor, aunque recibían golpes de su kapo, al que llamaban El bigotes.

Puede ser que se lo tomaran con filosofía, quizás por que tenían un arma a su favor, la juventud. Bromeaban con los egoístas o con los que no colaboraban con la solidaridad general. Una vez, por ejemplo, saquearon el armario de un preso privilegiado. El armario estaba repleto de tabaco, ropa y alimentos. Solo le dejaron dos paquetes de cigarrillos y dos mudas con una nota que decía: "Mientras hay gente que pasa frío y que no puede fumar, tu has acaparado la ropa que otros necesitan y los cigarrillos que no pueden tener. Como no queremos ser como tú, te dejamos lo que necesitas para tu uso personal y esperamos que esto te sirva de lección".

Todos los días este grupo de adolescentes salía custodiado del campo principal hacia la cantera, distante entre tres y cuatro kilómetros. Posteriormente se relajó la custodia e iban y venían solos. En una casa situada a mitad del camino vivía la señora Pointner, antinazi que con el tiempo hizo amistad con, entre otros, Jacinto Cortés.

Al no ser considerados políticamente peligrosos, serían excarcelados medio año antes de la liberación del campo. Pero antes de abandonar Mauthausen ayudarían a sacar del campo las fotografías que mostraban la crueldad y la violencia ejercida en él.

Dentro del campo principal y concretamente en el laboratorio de revelado fotográfico, estaban destinados dos españoles, Antonio García y Francisco Boix. Este último fue haciendo una copia más de cada uno de los negativos que les entregaban los SS. Ante el temor de que se descubriese, se las fue entregando a Jacinto Cortés, poco a poco, y este las escondía en la cantera Poschacher.

Jacinto supo que iba a ser trasladado a la ciudad de Linz en pocos días, y le hizo entrega a la señora Pointner de cerca de 20.000 negativos que obraban en su poder. Ella los escondió detrás de unas piedras de un muro del huerto de su casa.

Cuando el campo fue liberado en mayo de 1945, fueron a recoger los negativos. Fue el único español que declaró en el juicio de Núremberg, y sus fotografías pudieron demostrar que Himmler y Kaltenbrunner habían estado en Mauthausen. Según me comentaba mi hermano Félix, Francesc Boix, le dijo si quería acompañarlo a estar con él en Nuremberg, pero declinó la invitación.

6 / Y nosotros volvimos de Mauthausen a Barcelona. 24 de Agosto de 1940.

Nuestro viaje de incierto regreso duró dieciocho largos días. Según me explicó mi hermano, años más tarde, dicha demora se debió a que en Alemania se discutía qué hacer con las mujeres y niños que iban en ese tren. Mientras unos querían que se nos enviara a un campo de mujeres otros defendían la opción de conducirlo a España y que Franco hiciera lo que quisiera con nosotros. Y así fue, nuestro ingreso en España fue por la frontera de Irún y de allí hacia Barcelona. Cuando llegamos nos encerraron en los pabellones construidos en la plaza de España y que habían servido para la Feria Internacional de 1929. Estando allí, vino a responder por nosotros nuestra tía Remedios, esposa de Vicente Carretero, hijo de un Guardia Civil asesinado en el Prat de Llobregat por los anarquistas. Este hecho dio facilidad a nuestra tía para que pudiera sacarnos de dicho calvario.

Al cabo de unos meses mi tía Lola vino de Francia hasta Barcelona, para ayudarnos en los años negros de la posguerra. En esos tiempos, nuestra correspondencia con mi padre y mi hermano fue mínima y pudimos hacerles llegar una fotografía con mi hermana.

7 / La liberación y el resto de su vida.

Los americanos llegaron al campo un día después del cumpleaños de mi hermano. Según me contó volvían realmente del otro mundo. La muerte no los había querido.

Su reencuentro con la vida fue largo y difícil, física y moralmente. Volverse a acostumbrar a comer, a dormir en una cama, a mirar de nuevo a los hombres como seres humanos, a no temblar a cada segundo esperando el golpe fatal, el capricho homicida de un SS... fue un ejercicio duro, dificultoso, para estos seres que se asombraban de seguir viviendo. Lo que fue el infierno nazi había superado en horror a lo que habíamos conocido o leído en las páginas de la historia.

Al cabo de un tiempo de estar en París pudo contactar con sus tías, que vivían en Draguignan, y allí se dirigió. A partir de ese momento, su vida siempre ha

estado ligada al sur de Francia y a su residencia en Montecarlo, ya que trabajaba en el hotel Hermitage, acabando como jefe de piso. Paradójicamente, el hablar alemán le ayudó en su búsqueda de empleo.

Fue miembro activo de la Amical de Mauthausen y asistía regularmente a las reuniones y encuentros. En sus últimos años de vida fue abanderado de dicha asociación, llevando con orgullo la bandera cuando asistían a algún desfile en el que honraban a las víctimas por el sufrimiento padecido.

7 / El reencuentro

Mi madre y mi hermana se reencontraron con mi padre y con mi hermano en el sur de Francia, en Rousset sur Arc. Yo no pude ir, ya que el servicio militar me esperaba. Mi madre se quedó un tiempo con ellos y a los pocos meses sufrió un ataque al corazón y falleció. Mi hermana conoció al que luego sería su marido y se instaló en Rousset sur Arc. Dos de mis tías regresaron a Barcelona, quedándose en Francia una de ellas.

Pude acabar mis estudios de electricidad y entrar a trabajar en la fábrica Seat. Al poco tiempo contraje matrimonio y de viaje de novios fuimos a ver a mi familia. Por fin los pude abrazar, la última vez que los vi fue en la estación de Mauthausen.

Mi padre, Ciriaco, falleció en 1984 después de venir a España una sola vez, en 1980. Desde 1965 Félix venía regularmente a España y yo, junto a mi mujer y mis cuatro hijos, solíamos ir todos los veranos a pasar tres semanas al sur de Francia.

Mi hermano decía: "Yo he hecho todo para poder llegar a ser como todo el mundo, pero me doy cuenta de que no soy como todo el mundo; soy un poco especial porque he quedado marcado".

KL. MAUTHAUSEN		T.O. Nr. <table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px; vertical-align: middle;"></table>																																																				
QUESADA. HERRERIAS		Felix																																																				
N.A.M.E.	V.E.R.N.A.M.E.																																																					
4.5.1987																																																						
Geb.-Jahr	Geb.-Ort	Todes-Jahr																																																				
<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>HÄRL. Pers. Karte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>HÄRL. Pers. Bogen</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Effektenkarte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Schreibst.-Karte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Nummernkarte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Blockkarte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Kartierkarte</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Krankensilbther</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Todesfallaufnahme</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Todesmeldung</td><td>☐</td></tr> <tr><td>Sterbeurkunde</td><td>☐</td></tr> </table>	HÄRL. Pers. Karte	☐	HÄRL. Pers. Bogen	☐	Effektenkarte	☐	Schreibst.-Karte	☐	Nummernkarte	☐	Blockkarte	☐	Kartierkarte	☐	Krankensilbther	☐	Todesfallaufnahme	☐	Todesmeldung	☐	Sterbeurkunde	☐	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Correspondenz</td><td>☒</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> <tr><td></td><td>☐</td></tr> </table>	Correspondenz	☒		☐		☐		☐		☐		☐		☐		☐		☐		☐		☐	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Dokumente:</td><td><table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 50px; vertical-align: middle; text-align: center; font-size: 1.5em;">1</table></td></tr> <tr><td>Inf. Karten:</td><td><table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table></td></tr> <tr><td>Bemerkungen:</td><td><table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table></td></tr> <tr><td>Umhüll.-Nr.:</td><td><table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table></td></tr> </table>	Dokumente:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 50px; vertical-align: middle; text-align: center; font-size: 1.5em;">1</table>	Inf. Karten:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>	Bemerkungen:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>	Umhüll.-Nr.:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>
HÄRL. Pers. Karte	☐																																																					
HÄRL. Pers. Bogen	☐																																																					
Effektenkarte	☐																																																					
Schreibst.-Karte	☐																																																					
Nummernkarte	☐																																																					
Blockkarte	☐																																																					
Kartierkarte	☐																																																					
Krankensilbther	☐																																																					
Todesfallaufnahme	☐																																																					
Todesmeldung	☐																																																					
Sterbeurkunde	☐																																																					
Correspondenz	☒																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
	☐																																																					
Dokumente:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 50px; vertical-align: middle; text-align: center; font-size: 1.5em;">1</table>																																																					
Inf. Karten:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>																																																					
Bemerkungen:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>																																																					
Umhüll.-Nr.:	<table border="1" style="display: inline-table; width: 100px; height: 30px;"></table>																																																					

15.9.1941

Betr. Spanier im Lager Mauthausen. QUESADA-HERNANDEZ Felix,
geb. 4.5.1927, Nr. 9798.
Bemsg.dort: Schreiben vom 21.5.41-CC-27005-IV.
Anl. 1:-
VII/5a-21.

An das
Internationale Komitee vom Roten Kreuz
- Palais de l'Onesell General -
G e n f / Schweiz

In Kenntvertung der oben erwähnten Anfr. gekann das Deutsche Rote Kreuz heute nach Anskunft der zuständigen Stelle mitteilen, dass sich

QUESADA-HERNANDEZ Felix
seit dem 24.1.1941 in der Unterkunft Gassen des Lagers Mauthausen, Post St. Georgen a.d. Gusen/Oberrhein befindet. Ferner wird mitgeteilt, dass der Gessenannte gesund ist ebenfalls wie sein Vater QUESADA-TORRESABADO Ciriano, der sich gleichfalls seit genanntem Zeitpunkt in dortigen Lager befindet.

Als Anschrift der Mutter bzw. Ehefrau liegt hier folgendes von Excmracion HERNANDEZ-MORA, Barcelona, Prat de la Boixeta calle Eusebio Selier 10.

Mit der Versicherung vorzüglicher Hochachtung
Deutsches Rotes Kreuz
Der Chef des Amtl. Fremdendienst

UNION NATIONALE
DES ASSOCIATIONS DE DÉPORTÉS
INTERNÉS ET FAMILLES DE DISPARUS
51, Rue de Boulaivillers, 51
PARIS-XV

Tel. JAB. 10-58
JAB. 23-00

UNION

N° 424

NOM QUESADA
Prénoms Ciriac
Né le 16-11-08 Serres (Espagne)
Profession Chauffeur
Domicile Villa Forge
Rousset (B.-d.-A.)

le 2-12-1961
Le Président
Départemental :

Contre les hommes et les instruments de la trahison
 Pour la défense de nos intérêts matériels et moraux
 Pour sauver de l'oubli notre martyre
 Pour que nous mêmes et nos enfants ne revoyons...

plus jamais ça!

TOUS UNIS
 pour la renaissance de notre patrie

FÉDÉRATION NATIONALE
 DES DÉPORTÉS ET INTERNÉS
 PATRIOTES
 10, RUE LEROUX PARIS-XVI

1946
Carte d'Adhérent
DÉPORTÉ
 N°60050

Fédération Nationale des Déportés Internés
 Département d' VAR Résistants Super localité d' DRAGUIGNAN
 Secteur de DRAGUIGNAN (Var)

NOM QUESADA HERRIAS Arrêté le 26 Août 1940
 Prénom Pélex Déporté le 26 Août 1940
 Adresse 2 place aux Herbes Prisons ou Camps MATTHAUSEN
 Profession DRAGUIGNAN en Allemagne
 plongeur Hotel Marguerite
 Né le 4 Mai 1926 Kommandos
 à GERON Espagne Matricule

LE PRÉSIDENT. LE SECRÉTAIRE GÉNÉRAL.

LE TITULAIRE.

FEDERACION ESPAÑOLA DE DEPORTADOS E INTERNADOS POLITICOS

COTIZACIONES

1	2	3	4	5

F. E. D. I. P.
 21, RUE DE LEXMANS
 PARIS, 10
 1946

La Federación, centrada en el deber, y la actividad en el momento, han de ser las condiciones esenciales de nuestra existencia dentro de la Federación.

Fecha de ingreso Febr 1946
 Nombre QUESADA HERRIAS
 Apellido Febr
 Fecha de nacimiento 4 de mayo 1926
 Lugar Gerón (España)
 Domicilio "La Libertad"
 Avda. de Villavieja Madrid (A.E.)
 Fecha de liberación 3 de mayo 1945
 Reporte Nacional 8 de mayo 1946

LE PRÉSIDENT. LE SECRÉTAIRE GÉNÉRAL.

LE TITULAIRE.

ANNEX III - ENTREVISTA CARLOS QUESADA

- 1. El teu avi tenia una militància activa abans de la guerra civil?**
Sí, era militant de Confederació Nacional del Treball, la CNT.
- 2. Quan van fugir a França a l'exili com és que van separar el teu avi de la teva àvia i els seus fills?**
Al exili, van marxar, el meu pare, germà, germanes, avi, 5 tietes i l'àvia. Al creuar la frontera. van separar als homes de les dones i el van enviar al camp d'Argelers.
- 3. Abans que els detinguessin els alemanys a França, la família del teu avi ja estaven integrats en aquell país?**
Començaven a integrar-se, alguns ja havien trobat feina a Angouleme.
- 4. Que recorden del trasllat en tren fins a Mauthausen?**
Gana i por.
- 5. Com era la vida al camp?**
 - 5.1. Quantes hores treballaven al dia?**
Unes 10 hores al dia.
 - 5.2. Tenien algun dia de descans?**
No ho sé.
- 6. Félix va col·laborar amb els negatius?**
Sí, ja que formava part del grup de joves que van portar els negatius a la sra. Poitner. Tens alguna foto dels anys 90, al doc que et vaig enviar
- 7. Com és que no va voler anar a declarar al judici de Nuremberg.**
El Francesc Boix, li va dir d'anar amb ell a Nuremberg, no declarar.
- 8. El teu avi Ciriaco quines tasques va exercir al camp, tenint en compte que ja tenia 42 anys?**
A la cantera.
 - 8.1. Va estar a punt de morir alguna vegada?**
Sí, estava a punt d'entrar a la cambra de gas i el meu tiet Félix, va anar a buscar a un SS que parlava espanyol i el va treure de la fila.
 - 8.2. Va estar a altres subcamps?**
A Gusen.
- 9. Com van poder refer la vida Ciriaco i Félix?**
Els hi va costar, pero ho van aconseguir. Félix parlava alemany i va treballar tota la seva vida a un hotel de 5* de Mònaco.
- 10. Que va passar amb la família de la teva àvia Herrerias?**
Alguns van tornar a Espanya i altres es van quedar al sud de França.
- 11. Quan van sortir de Mauthausen, Félix i Ciriaco van refer la vida junts?**
A la mateixa zona, al sud de França, pero separats.

12. Com ho va portar la teva àvia refer la seva vida sense el seu home i el fill?

Els hi va costar. Era la postguerra espanyola. Ella i la meva tieta, van a anar a França a principis de 1949. Als pocs mesos va morir d'un infart i la meva tieta es va casar amb un francès i va fer la vida a França.

ANNEX IV- ENTREVISTA ADELINA FIGUERAS

1. On i quan va néixer el seu pare?

Va néixer a Fontscaldes el 9 de setembre de 1918.

2. A que es dedicava la seva família?

La família es dedicava a la pagesia.

3. Va poder estudiar?

Va estudiar fins al 12 anys.

4. Quina ideologia política tenia?

Era comunista.

5. Els seus pares, o sigui, els teus avis, també eren d'esquerrers?

No. Era gent sense ideologia política. El meu pare va ser l'únic de la família amb una ideologia forta d'esquerrers. Quan va arribar la república, ell tenia 13 anys i ja estava interessat per certes idees polítiques. Havia anat a un col·legi de capellans a Valls i no li va agradar el que va veure allí.

6. Va estar dins d'algun partit?

Quan va començar la guerra es va apuntar a les JSU (Joventuts Socialistes Unificades)

7. Va lluitar a la guerra? En quin front va estar?

Al començar la guerra estava a Barcelona, a casa d'uns tiets. No tenia l'edat per ser cridat a files, però va decidir presentar-se voluntari per anar al front. Fou destinat al front d'Aragó. Va anar a parar on estava la columna Durruti, que tenia la seu al poble aragonès de Bujaraloz.

8. Quan va ser la retirada cap a França els va poder despedir de la seva família?

No. Ell, quan la retirada del front del Segre, es van anar retirant per Tremp, cap a la frontera i no es va poder despedir de la seva família. Van passar, amb tota la seva companyia per Puigcerdà.

9. Tenia germans? (van anar també a la guerra)?

Tenia un germà que també va fer la guerra i també va creuar la frontera, però per la zona de la costa i va ser internat al camp d'Argelers. Aquest germà, però, va retornar a Espanya al cap de poc temps. El meu pare no. Era molt idealista. Ell no volia tornar mentre hi hagués el govern de Franco. Ni boig. Però tampoc volia lluitar en més guerres. Tenia pensat anar a Anglaterra i començar la vida allà. Però no va ser possible.

10. Per on va creuar la frontera? Quin dia?

Van passar per Puigcerdà el dia 10 de febrer de 1939. Tenia 20 anys.

11. En quins camps de refugiats va estar i quin va ser el tracte que els van donar els francesos.

Els francesos els van tractar molt malament. Al creuar la frontera els van fer deixar totes les armes i tot el que portaven. I els van tractar de bandits maliciosos. Ell havia perdut la guerra després de lluitar per la república i els vençuts mostraven un gran desànim. Havien hagut d'abandonar el seu país i van entrar a França, el país de les llibertats, de la "égalité, fraternité i la liberté" i esperaven ser ben acollits, com amics. I els van rebre molt malament. Això el va marcar molt. Més, fins i tot, que Mauthausen, perquè ja sabia com eren els nazis. Però dels francesos no s'ho esperaven. Aquella rebuda tan dolenta el va marcar molt.

Just creuar la frontera, foren internats en camps de concentració. Ell va estar en un que hi havia a Montlluís, a pocs quilòmetres de la frontera. Però només hi va estar un setmana. Després el van enviar a un altra camp situat en un poblet anomenat *Le Vernet*, al departament francès de l'*Ariège*. El camp de *Le Vernet* s'havia construït durant la Primera Guerra Mundial per acollir-hi presoners de guerra.

12. Com era la vida amb aquells camps?

Al 39 hi van anar a parar 12.000 excombatents republicans a *Le Vernet*, però faltaven barracons per tants refugiats i al meu pare li va tocar dormir a l'intempèrie molts mesos, amb una manta, plovent, amb fred,...va ser molt dur. A més allí estaven vigilats per tropes senegaleses, perquè Senegal era una colònia francesa. I els tractaven molt malament, eren molt incults. Allí van passar gana, van tenir plagues de polls, perquè eren molts i estaven amuntegats. Eren camps només per homes. De fet, a *Le Vernet* hi va anar a parar els soldats supervivents de la Columna Durruti -que després s'havia convertit en la 26ª divisió republicana-.

13. Ell, als camps, coneixia algú o va anar sol?

Sí que en va fer d'amics i ja coneixia a la gent amb qui havia fet la guerra. Però no hi havia ningú del seu poble, Fontscaldes, ja que aquest és un poblet molt petit.

I des de *Le Vernet* un temps després el van tornar a moure'l per portar-lo a un altre camp situat a la localitat de Septfonds. Era el novembre de 1939. Ja havia començat la Segona Guerra Mundial. Els francesos no volien tanta gent jove pels camps. Volien que tornessin a Espanya. De la gent més gran sí que en va tornar molta, però aquells joves es van quedar a França.

14. Els francesos li va oferir d'entrar a l'exèrcit o a les companyies de treball d'estrangers?

Doncs sí, a aquests joves que es van quedar els van oferir tres opcions: anar a la Legió francesa, amb un sou; als batallons de marxa (exèrcit)...i el meu pare va dir que ja havia fet la guerra a Espanya. Llavors es va apuntar a la tercera opció: les Companyies de Treball. En aquestes companyies s'hi van apuntar la majoria de republicans espanyols. Eren grups de centenars de persones, republicans espanyols bàsicament, que es van dedicar a treballar en la fortificació de la Línea Maginot, situada a la frontera entre França i Alemanya. El meu pare va estar a la 22ª Companyia.

15. Com els tractaven els francesos quan estaven allí?

Bé, aquí ja els van tractar bé. Podem dir que ja formaven part de França. A més hi havien moltes cases de pagès amb gent gran, els fills dels quals havien estat cridats a files, i els republicans espanyols els anaven a ajudar a fer les tasques agrícoles en el seu temps lliure. Es va crear un ambient molt bo. Els francesos van veure que eren gent treballadora. Aquella imatge d'assassins de capellans que tenien els republicans quan van creuar la frontera va desaparèixer. El meu pare també va anar a ajudar en una granja a un senyor gran. Tenia vaques i els donava llet. Aquell canvi en la imatge que d'ells tenia la gent francesa els va anar molt bé psicològicament. Ja no es sentien rebutjats. Quan van entrar els alemanys, aquella gent gran plorava de pensar que aquells soldats espanyols que tant els ajudaven haguessin de marxar.

16. Com el van capturar els alemanys? Va tenir por?

Abans d'arribar les tropes terrestres, l'aviació alemanya els llençava pamflets instant-los a rendir-se. I el meu pare deia que l'exèrcit francès va fotre el camp, campí qui pugui i a ells els van abandonar. I els alemanys els van atrapar en una regió molt boscosa anomenada *Vosgos*, concretament en la ciutat d'*Épinal*. Els alemanys els van rodejar i van atrapar a un gran nombre de soldats, tant espanyols com francesos. El meu pare es pensava que els matarien, per haver lluitat contra Franco a Espanya. Llavors als presoners francesos els van portar a dins l'església i els van donar pa amb xocolata, però als republicans espanyols els van fer caminar fins un turó proper a la ciutat. Estaven convençuts que morrien metrallats allí mateix. Entre ells es van dir que si els alemanys obrien foc que qui pogués escaparés. Però llavors, el cap dels alemanys els va ordenar fer mitja volta i van tornar a la ciutat. S'havien salvat i, de moment, els nazis els van considerar presoners de guerra. Per la Convenció de Ginebra els presoners de guerra han de rebre un tracte correcte.

17. Com va anar a parar a Mauthausen? Directament o primer va estar algun camp de presoners?

Com que inicialment foren tractats com a presoners de guerra els van enviar als camps destinats expressament a acollir aquest tipus de presoners: els *stalags*. El tracte era bo i el menjar suficient. El meu pare va estar a l'*Stalag VIII-C* situat a Polònia, concretament a la ciutat de Zagan. Hi va estar uns quants mesos. Hi va estar bé.

Però Franco, en la seva trobada amb Hitler a Hendaya va dir que fora d'Espanya no hi havia espanyols. Llavors van quedar desprotegits davant els nazis. Llavors la Gestapo va anar a l'*Stalag* i va interrogar als republicans espanyols i també al meu pare: Perquè havia anat a la guerra? De quin partit era? i va fer una fitxa de cada presoner.

Uns dies més tard, van traslladar al republicans espanyols i al meu pare a un nou stalag: el XII -D situat a la ciutat alemanya de Tréveris. Allí hi van estar una temporada, però ja estaven condemnats perquè d'allí ja els van deportar a Mauthausen.

18. Com va ser el trajecte a Mauthausen ? Des d'on el van portar?

Els van posar en un tren de transport d'animals. Eren un total de 755 republicans espanyols, dels quals només en van sobreviure 231. Dels 524 que van morir, 461 ho van fer a Gusen, 15 al camp central i 55 al castell de Hartheim, un altre subcamp. De cada tres republicans que van anar als camps, dos van morir. El trajecte fins Mauthausen va ser molt dur. Va durar tres dies, sense poder dormir. Era hivern, feia molt fred. A més havien de fer les necessitats a dintre del vagó. També se'ls va acabar el menjar. Els que podien es posaven a prop de la paret del vagó perquè passava aire fresc de l'exterior. Si queies, ja no et podies aixecar i la gent et trepitjava. El meu pare també explicava que recordava haver estat molta estona parats, especialment de dia, quan els altres trens tenien preferència. Viatjaven més per les nits. I tots es preguntaven on els portaven. El meu pare recordava haver vist per una escletxa del vagó que passaven per l'estació de Munic.

19. Com va ser l'arribada a Mauthausen i quan va ser?

Quan van arribar, els van fer baixar del tren, amb els gossos i amb les llanternes. La gent, des de les finestres de casa seva, se'ls miraven. Era el 25 de gener de 1941. Feia molt de fred. I els van fer anar corrent fins el camp, situat a uns 3 o 4 quilòmetres de l'estació. Llavors el meu pare es va adonar que aquell lloc era perillós i que ho passarien malament. Allò no era com els altres camps on havia estat internat.

Un cop van entrar al camp, els van fer deixar totes les pertinences i els van portar fins a les dutxes. Després els van tallar el pèl i els van donar aquell pijama a ratlles. Era roba que havien utilitzat altres presos i que havien mort. El vestit del meu pare tenia forats de bala. Un cop passats aquests tràmits, els van posar un mes en quarantena.

20. Quin número li van donar? El va recordar tota la vida el número en alemany de presoner?

El 4437. I se l'havia d'aprendre de memòria en alemany, ja que quan passaven revista havia d'estar al cas que era ell. Li va costar aprendre l'alemany...i es fixava amb un altre deportat basc, que tenia el número anterior a ell i quan veia que ell responia sabia que el següent era ell. Es va haver d'espavilar moltíssim... i sí, el número el va recordar sempre.

21. A Mauthausen on va ser destinat?

Primer el van destinar a la pedrera. Amb altres presoners portaven màquines perforadores de pedra. Després en acabar la jornada havien de pujar les pedres per les escales. Moltes de les pedres les utilitzaven per construir el mateix camp. El meu pare deia que va conèixer un jueu que estava molt dèbil i ell cada dia li donava un trosset del seu pa. Els companys li van dir que no ho fes, que si l'enxampaven el matarien. A la pedrera va conèixer un pres polític alemany (socialista). Allí a Mauthausen, li van donar tres consells per intentar sobreviure: el primer consell era no pensar en la família, en els teus pares, perquè t'entraria l'enyorança i et baixaria la moral. El segon consell era guardar forces en lo possible, no treballar fort de manera continuada, sinó de manera gradual per no quedar esgotat. Si els guàrdies SS et veien molt esgotat, et donaven per inútil i podies acabar mort. Per tant, calia vigilar i quan el guàrdia no mirava, havies de baixar el ritme per descansar una estona. El tercer i darrer consell era estar amb amics optimistes, ja que d'aquesta manera els ànims es mantenien forts. El meu pare els va seguir al peu de la lletra.

Temps després, el van destinar a un dels *kommandos* externs, concretament a Styer.

22. Com era el dia a dia en Mauthausen i als *kommandos*?

T'aixecaven molt d'hora al matí i et donaven cafè i poca cosa més. Després al dinar et donaven una sopa els ingredients de la qual variaven segons l'època de l'any: naps, cols, espinacs. Els deportats espanyols van descobrir un truc per poder menjar una mica més: si es posaven els primers a la cua, quan repartien el menjar, els tocava més caldo, en canvi, si eren dels últims, els posaven més verdura. A l'hora de sopar, també poca cosa: pa amb una mena de botifarres. Passaven molta gana. El meu pare mesurava més de metre setanta i va arribar a pesar 37 quilos. Però hi havia molta solidaritat entre els presos. Si un estava més dèbil, els companys li donaven una mica de la seva ració. Els que estaven a la cuina, els portaven pells de patata. S'ho menjaven tot.

Els diumenges no treballaven. Molts cops es dedicaven a treure's polls i desparasitar-se. Fins i tot en algunes ocasions organitzaven partits de futbol. Se solien organitzar els equips per països. També es van fer

combats de boxa. També hi havia dies en què es feien desinfeccions generalitzades. Hi ha alguna fotografia d'una d'aquestes grans desinfeccions (el 22 de juny de 1941) on surt el meu pare. Els nazis els van fer deixar tota la roba als barracons i van estar tot el dia despullats al sol. Els alemanys eren molt nets: no volien plagues ni infeccions.

23. Va veure morir algun amic o persona propera amb ell?

Sí. Abans de Mauthausen, quan estaven al camp francès de *La Vernet* ja va perdre un amic a causa de les condicions dures d'aquell camp. I a Mauthausen, dins del barracó, el cap de barraca, que era un presoner amb privilegis, dormia en una habitació a part i tenia estufa. Un dels companys del barracó tenia tant de fred que es va apropar a l'estufa i el cap de barracó li va donar tants cops a les costelles amb una fusta que va morir als dos o tres dies. El meu pare recordava com cridava el pobre noi. Vivien amb la mort al costat sempre. Havien de fer bondat i complir totes les normes i intentar passar desapercebut.

24. Com era la relació entre els presos?

Normalment hi havia molta solidaritat entre els presoners. Però és cert que els espanyols xocaven molt amb els polonesos. Els polonesos són gent molt religiosa (són catòlics) i els republicans espanyols tenien la fama d'haver cremat esglésies i matat molts religiosos. El meu pare deia que els espanyols sempre anaven junts perquè si un espanyol sol es trobava un grup de polonesos, podia tenir problemes. En canvi, amb els presos de nacionalitat txeca es portaven molt bé. Hi havia gent de moltes nacionalitats.

25. Va estar a altres subcamps?

Sí, va estar un parell d'anys al *kommando* Bretstein. Allí el tracte era més bo. No hi havia "filferrades", no et feien formar com al camp central, eren un nombre bastant reduït de presoners (uns 300 espanyols) ubicats en només dues barraques. Treballaven en la carretera d'una explotació forestal. A més, hi havia un *kapo* que era espanyol i va formar diferents grups de treball per evitat treballar tantes hores. El meu pare allí va estar prou bé.

Després va estar en un altre *kommando* anomenat Styer. Era molt més dur que l'anterior. Era un camp més gran. Hi havia presoners d'altres nacionalitats, com polonesos o rusos. Allí treballaven en una fàbrica de motors d'avions, peces de tancs i altre material bèl·lic. En aquesta fàbrica també hi treballava població civil, però no hi podien tenir contacte. A més, els civils tampoc van mostrar gens d'interès pels presoners. En aquest subcamp, el meu pare va tenir un bon ensurt. Un dia, al final de la jornada de treball va arribar un camió de grava. Van dir als presoners que el descarreguessin. El meu pare estava molt esgotat i agafava poca grava amb la pala. Els guàrdies ho van veure i un dels oficials SS li va preguntar el

seu número i se'l va apuntar en un paper i el va guardar a la butxaca de la jaqueta. El meu pare va pensar que l'endemà el matarien. Però era divendres i els oficials sortien pels pobles propers a passar-s'ho bé una estona. El meu pare coneixia a un altre presoner que netejava la barraca dels oficials i li va dir que busqués per les butxaques de la roba dels oficials el seu número i el fes desaparèixer. I així ho va fer. L'oficial, l'endemà, sabia que s'havia anotat el número d'un pres però no va trobar el paper...i no va reconèixer la cara del meu pare. I es va poder salvar. A Styer, el meu pare va acabar molt esgotat i els oficials alemanys van decidir que tornés al camp central. Però els presoners tenien pànic d'anar a la infermeria perquè si els presoners estaven massa malalts o febles els enviaven cap a Gusen. Això volia dir una mort segura. Molts cops els mataven en el trajecte a Gusen amb un camió amb una cambra de gas incorporada. Gusen era l'escorxador. Al meu pare el van traslladar de Styer a Mauthausen en un d'aquests camions i va estar tot el trajecte molt amoïnats pensant que en qualsevol moment li soltarien el gas i el matarien. Però no el van matar. En arribar a Mauthausen el van dur a una infermeria i allí va tenir la sort de trobar un metge madrileny que li va prestar moltes atencions i el va poder recuperar. Un cop recuperat, el meu pare es va presentar voluntari per tragar cadàvers i portar-los als forns crematoris. Era principis de 1944.

I encara va estar a un altre *kommando* a la ciutat de Passau. El *kommando* estava situat a la vora del Danubi i era molt petit. Només eren 70 deportats de diferents nacionalitats. Allí van dur a terme diferents tasques com va ser desviar un afluent del Danubi o realitzar proves de resistència del ciment. No s'hi va estar gaire temps (uns mesos).

Després va tornar al camp central i de nou el van enviar a un altre subcamp: Passau II (a la ciutat de Passau hi va haver tres subcamps: Passau I, II i III). A Passau II només eren 3 o 4 espanyols. Es dedicaven a descarregar barcasses provinents d'Hongria. Alguns cops portaven cereals, però en moltes ocasions les barcasses duïen conserves, com per exemple, pots de melmelada. Segons la numeració dels pots sabien si era un producte o un altre. No era una feina massa dura i a més, el meu pare de tant en tant obria alguna llauna amb un petit ganivet que tenia. Normalment eren pots petits, se'ls menjava tots i deixava el pot buit altre cop dins la caixa, però un dia va agafar un pot gros de melmelada. Com era massa gran no s'ho podia acabar i va decidir compartir-la amb els companys en el trajecte en camió fins al *kommando*. Però el trajecte era massa curt i se la van menjar amb les mans a tota pressa. Quan van arribar tenien les cares plenes de melmelada. Però van tenir sort i els guàrdies no els van dir res.

26. El metge era també un presoner?

Sí. Quan arribaves al camp, si tenies un ofici tenies molt de guanyat. Els fusters, els paletes... però el meu pare era pagès i per això va anar inicialment a la pedrera. Els sastres o els barbers també tenien molta feina. I els metges presoners també podien exercir com a tals. D'aquesta manera sempre trobava algun trosset de pa a les butxaques que es menjava o repartia entre els companys.

27. Tenia algun secret per sobreviure?

El meu pare va seguir els tres consells que li va donar el presoner alemany. Però a part, tenia un gran esperit de supervivència. Es deia a ell mateix: aquests cabrons no em mataran...tot això ho he d'explicar. Tenia un gran esperit de lluita i, és clar, també va tenir sort. Per tant, el seu objectiu era sobreviure i explicar tots aquells crims. A part d'això, també va ser molt important que fos destinat molt de temps a *kommandos* amb una disciplina més relaxada i una càrrega de treball menor que no pas a la pedrera del camp central. També el va ajudar la gran solidaritat que es va crear entre els presoners i més especialment encara entre els espanyols. Els espanyols, en els darrers anys de funcionament del camp tenien un cert estatus. Eren un grup ben considerat. Havien passat una guerra, eren un grup veterà, experimentat i molt cohesionat i solidari entre ells. Fins i tot un dels subcomandants del camp, Georg Bachmayer, els hi va agafar un cert afecte. Per això, la majoria de morts republicans espanyols es van produir durant els primers dos anys d'estada al camp, entre 1940 i 1942. Els supervivents van quedar com un grup respectat.

28. Va poder contactar amb els seus familiars?

Sí, des de l'any 1943 podien escriure cartes a les famílies des de Mauthausen, cartes que passaven per la censura. El meu pare demanava a la família que li enviessin xocolata, ja que podien enviar petits paquets. I quan va acabar la guerra, el meu avi es va adreçar a la Creu Roja Internacional per preguntar si sabien on era el meu pare.

29. El van castigar? Com eren els càstigs?

Un dia, el meu pare va sortir del barracó a orinar. Les latrines estaven en un altre lloc i per no arribar-s'hi, va orinar sobre la neu i el van descobrir. El càstig eren 25 fuetades al cul. I el presoner castigat havia de comptar en veu alta i en alemany els cops. Si s'equivocava tornaven a començar. Era tot molt dur, però de totes les coses dolentes, més que els càstigs, el meu pare sempre deia que el pitjor va ser la gana que van patir.

30. Com va ser l'alliberament?

Mauthausen va ser el darrer gran camp nazi en ser alliberat. El meu pare no estava al camp central sinó al subcamp de Passau II. Just abans de

l'arribada de les tropes americanes, els guàrdies alemanys van decidir evacuar el *kommando* i van fer marxar els presoners fugint dels americans cap a un altre subcamp anomenat Ebensee, on els presoners havien excavat una xarxa de túnels per posar-hi fàbriques d'armament protegides dels bombardejos. El meu pare i alguns companys espanyols van pensar que potser els matarien en aquell subcamp. Era just el 8 de maig de 1945, el dia que Alemanya es va rendir. I van aprofitar un moment que els guàrdies es netejaven al Danubi, per fugir cap a les muntanyes. Van estar tres dies fugint i llavors van decidir separar-se per evitar que si els alemanys els atrapaven, no els matessin a tots. El meu pare va arribar a una granja i els propietaris li van dir que la guerra ja s'havia acabat.

31. Un cop acabada la guerra que va fer?

Va poder contactar amb les tropes aliades americanes i poc després el van traslladar a París. Abans però, van voler passar per un petit poble austríac anomenat Braunau am Inn per veure la casa on Hitler havia nascut.

Un cop a París, van veure que no podrien tornar a Espanya. Tots els altres expresoners tornaven cadascú al seu país d'origen. Els espanyols no ho van poder fer. Al meu pare li van oferir anar al sud de França, al Rosselló, més a prop d'Espanya. Però es va voler quedar a París. Es va unir a una federació de deportats espanyols. A més, com era membre del Partit Comunista va conèixer dirigents del partit, com Santiago Carrillo. També Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen, que també era comunista. El meu pare deia que era molt alegre, sempre reia i que portava sempre la càmera de fotografiar. Boix va morir molt jove.

Una família parisenca el va acollir. Ell estava sol, tot i que havia tingut algunes núvies franceses, però no es va arribar a casar. Vivia en una pensió i va conèixer un matrimoni. Ell era jueu, es deia Albert. No tenien fills. I va anar a viure amb ells. Va tenir diversos treballs, en fàbriques i als ferrocarrils. Però no es trobava massa bé de salut. Les autoritats franceses els feien moltes revisions mèdiques i en una d'aquestes revisions, l'any 1948, li van detectar un problema cardíac. Llavors va decidir tornar a Catalunya. Va pensar que el clima d'aquí, més sec i solejat li aniria millor. Va tornar només per la salut. Si no li haguessin trobat, s'hagués quedat a França. Però amb la dictadura franquista al poder, havia de tornar legalment si no volia ser detingut. Llavors va informar les autoritats espanyoles de la seva intenció de tornar. No hi havia cap denúncia en contra seva. Només havia sigut soldat ras, no havia ocupat cap càrrec i va poder tornar sense problemes. Ho va fer el 22 de gener de 1949. Havia estat deu anys fora d'Espanya.

Un cop a casa de nou va continuar fent de pagès i va estar molt controlat per la guàrdia civil. Li controlaven especialment les cartes que enviava i el van fer anar a missa cada diumenge. I no podia parlar en públic de Mauthausen. Només en parlava a la família, a casa. A casa, el meu pare va

refer la vida: treballant de pagès, es va casar amb la meva mare, que també era del poble i allí, a Fontscaldes vaig néixer jo. Quan es va jubilar, va baixar a viure juntament amb la meva mare a Tarragona, on visc jo.

32. El camp li va deixar seqüeles psicològiques o físiques?

L'experiència al camp va ser un trauma. Veure de tan a prop la mort ho és. Ell em deia que cada dia pensava en el camp i la meva mare deia que a les nits sempre tenia malsons, inclús parlava en somnis malparlant contra els nazis o referint-se al camp i passava les nits intranquil. El camp els va marcar de per vida. Van ser quatre anys i mig al camp i als subcamps, molt de temps. Si s'hagués quedat a França, l'estat alemany li hauria pagat, a partir de 1953, una pensió, però aquí a Espanya no la va poder cobrar. Això li feia mal, ja que pensava que ell també havia passat per aquell infern. El que sí que va cobrar fou una compensació econòmica per part de les grans empreses alemanyes que havien utilitzat mà d'obra esclava: es van posar en contacte amb ell, va haver de signar un document on afirmava que havia estat en un camp nazi i va rebre una paga única d'uns 700 marcs alemanys. Va ser una mica d'operació per rentar la imatge per part d'aquestes empreses. Passats els anys, molts antics deportats residents a França venien de vacances a Espanya. I moltes vegades a casa els meus pares es reunien mots d'ells. Jo he conegut a molts antics deportats amics del meu pare. I és curiós, però no guardaven rancor ni odi als alemanys. El meu pare, en una entrevista que li van fer al Diari de Tarragona, va dir que perdonava als alemanys, perquè si no perdonéssim sempre estaríem en guerra. Això sí, s'ha de lluitar per evitar que torni a passar.

33. Va tornar a Mauthausen?

Sí, quan es van complir vint-i-cinc anys de l'alliberament del camp.

ANNEX V- PLÀNOL MAUTHAUSEN

